

Universitair Centrum voor
Ontwikkelingssamenwerking

USOS

Universitaire Stichting voor Ontwikkelingssamenwerking
Universiteit Antwerpen

Met medewerking van:

Echos
Communication

VOLUNTOURISM IN HET VLAAMSE HOGER ONDERWIJS

EFFECTIEF EN VERANTWOORD?

Discussienota seminarie 18 mei 2017

Door Janus Verrelst & Sebastian Van Hoeck

Met de financiële steun van:

DE BELGISCHE
ONTWIKKELINGSSAMENWERKING **.be**

vliruos
SHARING MINDS, CHANGING LIVES

Inhoudstafel

1.	Introductie	1
2.	Doel van het seminarie	4
3.	Het Vlaamse hoger onderwijs	7
	Internationalisering	7
	Ontwikkelingssamenwerking	8
	Kanalen voor stages	9
	Institutionele samenwerking	9
	Non-profit organisaties	11
	Commerciële organisaties	11
4.	Definitie voluntourism	13
5.	Voluntourism vandaag	15
	Groeiende aandacht	15
	Booming business	17
	Doeltreffende marketing	20
6.	Kritiek op het fenomeen	22
	Beeldvorming	22
	Ontwikkelingsimpact en duurzaamheid	23
7.	Organisaties	25
	Projects Abroad	25
	WEP	27
	Het Andere Reizen	28
	4Exchange	30
	On-Stage	31
8.	Reflectie voor een zinvolle stage	33
	Effectief en verantwoord?	33
	Institutionele samenwerking	33
	Ontwikkelingsrelevantie	36
	Rol dienst internationalisering	41
	Durven springen	43
9.	Wegwijzer voor een zinvolle stage	44
10.	Bibliografie	48
11.	Appendix I: Reacties Universiteiten en Hogescholen	52
	KU Leuven	52
	Odisee Hogeschool	53
	Luca School of Arts	53
	Hogeschool Gent	53
	AP Hogeschool	53
12.	Appendix II: Why say no to orphanage volunteering	57

1. Introductie

USOS en UCOS trachten om de stem van ontwikkelingslanden te vertegenwoordigen. In het debat over voluntourism zien we het dan ook als onze rol om extra aandacht aan te geven aan de impact van vrijwilligerswerk op Zuiden. De term 'Het Zuiden' heeft vele connotaties en is voor discussie vatbaar, maar we begrijpen het hier als een agglomeraat voor ontwikkelingslanden.

Dit seminarie komt voort uit de vele gesprekken die we wekelijks voeren met studenten tijdens onze vormingsdag 'Naar het Zuiden'. UCOS staat namelijk in voor de omkadering van de studenten vóór en na hun vertrek. De thema's die hier aan bod komen zijn (1) een kritische reflectie over de rol als stagiair/vrijwilliger/onderzoeker in het Zuiden; (2) intercultureel handelen en communiceren; (3) omgang met extreme armoede en ongelijkheid; (4) beeldvorming en communicatie over het zuiden.

Doorheen het jaar volgen zo'n 1000-tal studenten een vorming bij UCOS, en het is op basis van de rijke dialoog met studenten en de soms verkeerde verwachtingen die zij delen voor hun vertrek en de mogelijke negatieve ervaringen achteraf, dat we het noodzakelijk achtten een seminarie in te richten rond dit thema. Na de talrijke interacties met studenten, waarbij we keer op keer een menswaardige omgang met mensen in het zuiden benadrukken en onze impact op het verbeteren van mensenlevens ter plaatse in een nederig daglicht proberen te stellen, werd het ons duidelijk dat: (1) zowel het brede fenomeen van voluntourism onder studenten aan populariteit wint en, (2) dat er géén eenduidig beleid op hoger onderwijsniveau bestaat, noch bepaalde (strengere maar rechtvaardige) criteria gehanteerd worden. Op basis van individuele gesprekken met studenten na hun terugkeer valt het ons tevens op hoe kwetsbaar hun beeldvorming en percepties zijn met betrekking tot hun gastland en tot ontwikkelingssamenwerking in het algemeen. Het mag niet onderschat worden wat de lange termijn impact is van een mogelijk negatieve (gefrustreerde) ervaring op de houding, en inzet naar kwetsbare groepen in de toekomst. Een ongereflecteerde en niet geventileerde negatieve ervaring leidt namelijk tot het versterken van eventueel bepaalde stereotypen of veroordelingen van bepaalde groepen. De kans is namelijk groot dat na een negatieve ervaring

waarover niet gereflecteerd wordt, stereotypen en veroordelingen over een hele groep versterkt worden. We hopen samen op dit seminarie hiervoor te waarschuwen, zeker in het kader van een mogelijk slecht omkaderde stage via een commerciële organisatie met weinig ontwikkelingsrelevantie. We hopen samen op de bovenstaande vragen een genuanceerd antwoord te bieden in deze discussienota om zo het interessant debat op gang te brengen.

Voorstelling USOS

De Universitaire Stichting voor Ontwikkelingssamenwerking vzw (USOS) is een samenwerkingsverband tussen Universiteit Antwerpen en de Vlaamse jezuïeten. Ze onderhoudt samenwerkingen op de lange termijn tussen Universiteit Antwerpen en universiteiten in Nicaragua, DR Congo, India en Marokko. Elke samenwerking omvat een luik onderzoek, capaciteitsopbouw en uitwisseling van studenten en personeel. De samenwerkingen maken het mogelijk om studenten van Universiteit Antwerpen tijdens de zomer op *exposure* (inleefreis) te sturen. Vijf weken lang blijven de studenten bij families van studenten van de partneruniversiteit. USOS houdt hier vast aan de filosofie van het “niets doen”. De partners zoeken de randvoorwaarden op die de interpersoonlijke uitwisseling op gelijke voet zoveel mogelijk bevorderen. USOS gelooft dat een agenda van “helpen” in dit soort van educatieve programma’s een gelijkwaardig contact in de weg staat.

De inleefreis is een extra-curriculair vormingsprogramma dat een heel academiejaar omspannt. Studenten nemen deel aan drie voorbereidende weekends waar ruimte is voor informatieoverdracht over het land van bestemming, interculturele vorming en debat over armoede en ontwikkelingssamenwerking. Verder spitten de studenten een zelfgekozen thema uit, gelinkt aan hun opleiding, en draaien ze minstens tien uur mee in een armoedeorganisatie die actief is in hun eigen buurt. Tijdens de reis is er intervisie door het meereizend personeelslid van Universiteit Antwerpen en na de reis gebeurt er een nawerking op basis van reflectie over zogeheten “kritische incidenten”, gebeurtenissen die een ander licht hebben doen schijnen op de gastfamilie of de gastcultuur.

Naast de inleefreizen biedt USOS op Universiteit Antwerpen een interfacultair keuzevak aan over ontwikkeling en ontplooit ze samen met studenten acties en vormingen over armoede, duurzaamheid en ontwikkelingssamenwerking.

USOS helpt tot slot mee aan de uitvoering van de UCOS-vormingsdag “Naar het Zuiden”, dat

aan alle Vlaamse studenten wordt aangeboden.

Voorstelling UCOS

Het Universitair Centrum voor Ontwikkelingssamenwerking (UCOS) is een ngo met als missie de versterking van wereldburgerschapscompetenties (zie hoofdstuk 4) bij studenten in het hoger onderwijs. UCOS wil samen met haar partners en haar doelpubliek werk maken van duurzame menselijke ontwikkeling door het stimuleren van mondiaal bewustzijn en actieve *global citizenship*, al dan niet in het kader van Internationale Mobiliteit. UCOS is geaffilieerd aan de Vrije Universiteit Brussel maar biedt dienstverlening aan alle Vlaamse hoger onderwijsinstellingen.

UCOS wil de brug vormen tussen internationalisering en ontwikkelingssamenwerking. Om die reden leggen we een sterk accent op de omkadering van Zuidmobiliteit van studenten. We stimuleren ook kritische visieontwikkeling bij studenten binnen het Vlaamse hoger onderwijs over mondiale kwesties, ontwikkelingssamenwerking en duurzame ontwikkeling. Tenslotte ondersteunen we docenten en verantwoordelijken internationalisering om met deze thema's aan de slag te gaan. Het volledige aanbod bestaat uit concrete vormingen, seminars, trainingen en uitwisselingen. UCOS bezit expertise in duurzame ontwikkeling, *Global Citizenship* en internationale mobiliteit en volgt de evoluties over de implementatie hiervan binnen het hoger onderwijs op de voet.

2. Doel van het seminarie

Kan een commerciële organisatie een gedegen dienstverlening bieden aan universitaire ontwikkelingssamenwerking, en meer bepaald aan de studentenstages die in dit kader plaatsvinden? Dat was de vraag die we ons stelden toen we voluntourism vastlegden als thema voor het eerste gezamenlijke UCOS-USOS seminarie. We hadden al kritische signalen opgevangen over voluntourism, maar merkten al snel dat er vaak enkel naar de uitwassen verwezen werd in een sector die nochtans een heel divers aanbod heeft. Bovendien werden we op de hoogte gebracht van docenten die zich konden vinden in de schijnbaar veiligere omkadering die voluntourism aanbiedt, op voorwaarde dat de studenten (of hun ouders) het zagen zitten om ervoor te betalen.

We hebben ons ingelezen in een aantal academische en journalistieke artikels, we hebben de websites van de commerciële organisaties bezocht, we hebben contact gehad met een aantal diensten internationalisering en kregen feedback van vijf commerciële aanbieders van internationaal vrijwilligerswerk. Het resultaat is een verzameling aan gegevens waarvan we vinden dat ze onze aanbevelingen voldoende ondersteunen. We laten het aan de onderzoekers om te verifiëren of onze funderingen solide zijn.

Maar dus terug naar onze vraag: kan een commerciële organisatie een gedegen stage aanreiken in functie van ontwikkelingssamenwerking? Onze eerste blik op het aanbod zag er veelbelovend uit: de organisaties bieden een rijke keuze aan stages aan. De studenten kunnen de stageplek uitkiezen die hen in staat stelt om de competenties te verwerven die door hun opleiding gevraagd worden. Bovendien krijgen de studenten van de organisaties veel informatie op voorhand, waardoor ze het gevoel krijgen goed te weten waaraan ze zich mogen verwachten. De veiligheid van de student wordt gegarandeerd met een pick-up service aan de vlieghaven en een contactpersoon die voor de student en voor de ouders 24 op 24 uur beschikbaar is¹. Als kers op de taart kan de student mee deelnemen aan culturele activiteiten om het gastland beter te leren kennen.

¹ Al is dit niet per se eigen aan commerciële organisaties, ngo's en vierde pijlers, alsook institutionele samenwerking bieden ook regelmatig deze diensten aan.

Bovendien zijn er ook kansen voor het Zuiden. Deze nieuwe vorm van samenwerken lijkt vers humaan en financieel kapitaal aan te boren dat geïnvesteerd kan worden in betere dienstverlening in het Zuiden. Niet oninteressant gezien het huidige klimaat van besparingen op publieke middelen voor ontwikkelingssamenwerking. De internationale netwerken kunnen ook een drijfveer zijn voor kennisoverdracht en voor professionalisering. Zo lijkt het niet onlogisch dat er eerst eisen gesteld worden aan een organisatie voor ze in aanmerking komen als stageplek, zoals het kunnen voorleggen van een transparante boekhouding. Bovendien lijkt het model van op papier positieve samenwerking tussen een zendorganisatie en een lokale organisatie een gezond model te zijn om tot wederzijdse verantwoording te komen.

En ook voor de opleidingen zijn er kansen. De organisaties kunnen de opleidingen ontlasten van de administratieve afhandeling van visa en stagecontracten, kunnen de veiligheid en accommodatie van de studenten verzekeren en kunnen extra lokale omkadering en intervisie aanreiken. Geruststelling én tijdswinst dus voor het vaak al overwerkte docentenkorps. Bovendien kunnen de organisaties stageplekken aanbieden die hier onmogelijk of moeilijk te vinden zijn, omdat ze enkel in de context van het Zuiden te vinden zijn (bv tropische landbouw), of omdat ze hier afgeschermd worden of overbevraagd zijn (bv. diensten verloskunde).

Hoeveel van onze Vlaamse studenten zouden nu beroep doen op de commerciële organisaties? Bij welke organisaties komen ze terecht en wat vinden de instellingen/opleidingen van de dienstverlening? We besloten om ons licht op te steken bij de diensten internationalisering van de Vlaamse hogescholen en universiteiten. Een mailing naar de opleidingen leverde heel wat informatie op. We geven een overzicht van de reacties in Appendix I.

De diversiteit aan organisaties valt meteen op. Haast bij elke nieuwe respons van een instelling/opleiding is er weer sprake van een nieuwe organisatie. En die organisaties zijn nooit Belgisch, maar veelal Nederlands of opererend vanuit een internationaal netwerk. In sommige gevallen gaat het over commerciële organisaties die in het Zuiden gevestigd zijn. Het gaat hier duidelijk om een geglobaliseerd fenomeen. Een student trekt zelfs met een Nieuw-Zeelandse zendorganisatie naar Zambia.

Ondanks de hierboven beschreven opportuniteiten krijgen we vanuit de instellingen een overwegend negatieve evaluatie van de commerciële organisaties. Wat loopt er dan mis? We besloten om zelf contact op te nemen met de organisaties om hen beter te leren kennen. Het resultaat lees je in hoofdstuk 7.

In de loop van het zoekproces, wanneer de kritische informatie over voluntourism zich bleef opstapelen, zijn we ons een nieuwe vraag beginnen stellen: is het wel verantwoord om in zee te gaan met organisaties die gedreven zijn door winst en daarmee effecten ressorteren die zich helaas maar al te eenvoudig laten voorspellen? En bovendien: moeten studenten aan het einde van opleiding niet een zekere zelfstandigheid aan de dag kunnen leggen? En is al dat risico-vermijdend gedrag niet een blijk van een wantrouwen, ja zelfs een vrees voor het Zuiden? De opleidingen en diensten internationalisering zitten er zelf gewrongen mee.

Dit seminarie wil meer zijn dan een louter ja/nee antwoord op de hierboven gestelde vragen. De diversiteit is daar volgens ons te groot voor. De aanbieders van internationaal vrijwilligerswerk verschillen te sterk in aanbod, statuut, werking, missie en grootte. Het statuut van een organisatie hoeft daarbij niet per sé van betekenis te zijn voor de kwaliteit van een stage en voor de impact van een project op het terrein. Daarom zoomen we ook in op niet-commerciële actoren. Als resultaat willen we tot een wegwijzer komen voor de keuze van een zinvolle stage. De aanzet daarvan vindt u terug in het hoofdstuk 9 van deze discussienota. Tijdens het seminarie vragen we alvast feedback van de deelnemers over deze tool.

3. Het Vlaamse hoger onderwijs

Het Vlaamse hoger onderwijs zet sterk in op internationalisering en op ontwikkelingssamenwerking. Deze twee domeinen zijn echter niet altijd op elkaar afgestemd en kunnen zelfs conflicterend zijn. Terwijl internationalisering inzet op competentieverwerving bij Vlaamse studenten, wil ontwikkelingssamenwerking een hefboom zijn om de agenda van het Zuiden te helpen verwezenlijken. Bij de stages in het Zuiden komt deze spanning soms expliciet aan de oppervlakte.

Specifiek voor de medische opleidingen zetten *McCall D. & Iltis A., 2014*, een aantal bezorgdheden op een rij:

- Studenten kunnen hun rol als stagiair/vrijwilliger verkeerd begrijpen, geloven dat “iets doen” beter is dan nietsdoen, een legitimatie dat regelmatig door niet duurzame organisaties zelf wordt gebruikt.
- Verschil in taal en cultuur kan een respectvolle omgang in de weg staan.
- Studenten kunnen slecht voorbereid zijn voor het werken in een omgeving met schaarse middelen – en kunnen daardoor de verkeerde beslissingen nemen.
- De stagiaires kunnen lokale werknemers uit de markt drijven.
- Studenten worden mogelijk gepercipieerd als gediplomeerde dokters, waardoor ze taken kunnen uitvoeren waarvoor ze niet voldoende opgeleid zijn: zoals bevallingen doen, wonden hechten of tanden uittrekken.

Internationalisering

Het Vlaamse onderwijs investeert sterk in internationalisering, wat resulteert in een stijgend aantal studenten dat naar het buitenland gaat. Zo blijven de uitwisselingen in het kader van Erasmus jaar na jaar stijgen (*Onderwijs Vlaanderen, 2017*) en ook de stages naar het Zuiden zitten in de lift. De groeiende mobiliteit gaat echter niet gepaard met een evenredige groei van het docentenkorps, wat een effect heeft op de kwaliteit van de omkadering van de studenten.

Instellingen van hoger onderwijs verwijten zichzelf soms om reisbureaus te zijn. Studenten worden het hele jaar door bestookt met een niet-aflatende stroom van oproepen en

informatiesessies voor buitenlandse ervaringen. De mobiliteit zelf gaat gepaard met een uitgewerkt aanbod aan sociale activiteiten die in wezen nog weinig te doen heeft met de academische opdracht van de instellingen. Universiteiten, hogescholen en stageplekken zijn op sommige plekken in het Zuiden geworden tot 'westerse' ontmoetingsplaatsen die de student niet verplicht tot een verregaande aanpassing aan de gastcultuur. Sommige steden in het Zuiden zijn befaamd omwille van hun expat-gemeenschap bestaande uit stagiaires en vrijwilligers.

Ontwikkelingssamenwerking

Het hoger onderwijs is een belangrijke partner van de Belgische Ontwikkelingssamenwerking. Een relatief groot aandeel van de middelen voor ontwikkelingssamenwerking wordt geïnvesteerd in het hoger onderwijs. Zo kunnen de instellingen bijvoorbeeld meedingen naar lange institutionele samenwerkingen met universitaire partners in het Zuiden (VLIR-UOS, 2017).

Ook wat vorming en sensibilisering betreft, krijgt het hoger onderwijs een duidelijke rol toebedeeld. Het recent gelanceerde Global Minds programma is een erkenning van het vertrouwen dat het hoger onderwijs krijgt om deze opdracht uit te voeren. Dit programma bevat onder meer de voorzetting van het eerder apart aangeboden beurzenprogramma voor de financiering van stages en onderzoek voor studenten die minstens één maand in het kader van hun opleiding naar het Zuiden trekken, zowel voor hogescholen als voor universiteiten.

Volgens een competitief systeem kunnen studenten een beurs van 1.000 euro aanvragen voor hun verblijf in het Zuiden. De Belgische Ontwikkelingssamenwerking staat erop dat de selectie van de beurzen gebeurt op basis van ontwikkelingsrelevantie, en bijna alle instellingen verplichten hun studenten een voorbereidende dag bij UCOS te volgen. Maar los van deze financiële prikkel staat het docenten vrij om hun studenten al dan niet onvoorbereid naar eender welke stageplek in het Zuiden te sturen.

D. McCall & A. S. Iltis, 2014, geven vier redenen waarom universiteiten een leidende rol moeten nemen in de vorming van **medische studenten** die voor stage of vrijwilligerswerk naar het Zuiden trekken. Ze zijn daarbij overigens van mening dat het hoger onderwijs zich ook

moet inlaten in de omkadering van extra-curriculair medisch vrijwilligerswerk.

- Omwille van de eerder aangehaalde belangrijke kwesties die stagewerk in het globale Zuiden met zich meebrengt.
- Omwille van de reputatie die universiteiten dienen te beschermen.
- Omwille van wereldburgerschap – en de kansen die zo'n ervaring voor een verantwoorde en op de wereldgerichte houding met zich meebrengen.
- Omdat een voorbereiding voor zo'n ervaring nu eenmaal nodig is, en het hoger onderwijs de best geschikte plek is om zo'n vorming aan te bieden.

Kanalen voor stages

Elke stageplek heeft unieke kenmerken. Het is dus moeilijk om algemene uitspraken te doen en de ene tegenover de andere af te wegen. Om toch wat structuur in het geheel te krijgen, hebben we de stageplekken opgedeeld in drie categorieën, op basis van de zendorganisatie.

Bij de eerste categorie is de instelling van hoger onderwijs zelf de zendende instantie. Bij de twee andere categorieën gaat het om externe aanbieders, waarvan de eerste onder een non-profit statuut opereert en de tweede onder een profit statuut.

Een opdeling in strikte categorieën is een lastige oefening, met grijze zones en combinaties. Zo is de instelling van hoger onderwijs op een bepaald niveau altijd de zendende organisatie, maar het gaat erom wie de samenwerking met de stageplek initieerde en daarvoor de verantwoordelijkheid draagt.

Institutionele samenwerking

Dit is ongetwijfeld het meest aangewende kanaal. Het gaat om samenwerkingen tussen Vlaamse universiteiten/hogescholen en ziekenhuizen, scholen, universiteiten, bedrijven, civiele organisaties, etc. in het Zuiden. Doorgaans heeft zo'n samenwerking een perspectief op lange termijn en soms is ze juridisch verankerd. In sommige gevallen wordt de samenwerking gefinancierd met middelen uit universitaire ontwikkelingssamenwerking. Soms heeft de samenwerking louter studentenmobiliteit als doel. De mobiliteit gaat soms in

twee richtingen, maar meestal gaat het om louter Vlaamse studenten die naar het Zuiden trekken. Soms is de studentenmobiliteit maar een onderdeel van een grotere samenwerking die voornamelijk gericht is op kennisuitwisseling en een duidelijk ontwikkelingsdoel vooropstelt.

Dit niveau heeft volgens ons het grootste potentieel voor een resultaatgerichte aanpak. Studenten kunnen hier ingezet worden in functie van een groter geheel. De zendende docenten zijn vaak goed op de hoogte van de situatie en de mensen ter plekke, omdat ze zelf betrokken zijn in de samenwerking. Bovendien is het hier de bedoeling dat de partners op gelijkwaardige voet staan en moeten ze wederzijds verantwoording afleggen aan elkaar. Omdat de partners in het Zuiden vaak publieke actoren zijn, is de stage-opdracht vaak goed afgestemd op het lokale wetgevende en beleidsvormende kader.

Dit niveau kan voor de student helaas ook nadelen hebben. Omdat de samenwerking niet per sé geïnitieerd is omwille van de mobiliteit, kan het zijn dat er weinig oog is voor de omkadering van de student. Zo kan het zijn dat zaken zoals accommodatie en veiligheid niet per sé de eerste zorg van de betrokken partners is, terwijl dit voor de student wel een fundamentele voorwaarde is om zich ten volle te kunnen toewijden op de stage-opdracht. Het belang van garantie voor veiligheid en gezondheid is een niet te onderschatten factor in mobiliteit naar het Zuiden. Het is een van de bevindingen uit *De Grote Trek*, een onderzoek uit over mobiliteit van Vlaamse jongeren naar het Zuiden (*JINT, 2008*).

Ook de zichtbaarheid van de activiteiten is vaak geen prioriteit voor de partners. Omdat de partners hun werk naar buiten toe niet hoeven te “verkopen”, krijgt de student soms weinig informatie over de samenwerking, en wordt de stage-opdracht soms weinig aantrekkelijk voorgesteld. Wegens de overladen agenda’s van de docenten kan de student soms moeilijk terecht bij de promotor voor vragen. Het resultaat kan zijn dat de student zich aan zijn lot overgelaten voelt.

Tot slot kunnen deze samenwerkingen in dezelfde valkuilen trappen als alle andere vormen van ontwikkelingssamenwerking: een gebrek aan een echte vraag vanuit het Zuiden, een overdreven machtspositie voor de Noord-partner, culturele misvattingen, slecht financieel

beheer, slechte communicatie, etc. Het gegeven van een institutioneel akkoord kan in zo'n geval eerder een nadeel dan een voordeel zijn.

Non-profit organisaties

De zendorganisatie is hier extern. Ze opereert vanuit een non-profit statuut en is dus een publieke instelling, ngo of vzw. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om een scholenband, een lokale partner van een ngo of een vereniging die technische assistentie verleent.

Het gaat hier vaak om kleinere organisaties die met weinig middelen opereren. Het aanbod aan stagiaires is een interessante, soms zelf broodnodige strategie om menselijk kapitaal te verwerven.

Het kan zijn dat de organisatie nauw samenwerkt met de universiteit of zelfs een spin-off is van de universiteit.

In de zoektocht naar expertise heeft de organisatie baat bij goede marketing. Uit onderzoek blijkt dat ook deze actoren zich kunnen bezondigen aan een niet op bewijslast gestoelde goed-nieuws-show en stereotyperende beeldvorming (*Smith V. & Font X., 2014*).

Het verschil met de commerciële organisaties is dat deze actoren voornamelijk op zoek zijn naar expertise en een duidelijk ontwikkelingsdoel vooropstellen, terwijl de for-profit actoren voornamelijk gedreven zijn door geld en naast het "helpen" ook het plezier benadrukken.

Ook deze actoren lopen het risico om in de eerder beschreven valkuilen van ontwikkelingssamenwerking te trappen.

Commerciële organisaties

De kenmerken van de commerciële organisaties worden verder beschreven.

Opvallend is de relatie tussen de Nederlandse commerciële organisaties en de Nederlandse hogescholen. De op locatie gevestigde bemiddelingsorganisaties als 4Exchange (Kaapstad) en On-stage (Nicaragua) werken intensief samen met de internationale bureaus van de hogescholen, al bestaan er geen formele akkoorden met de scholen. Wanneer de medewerkers van de organisaties in Nederland zijn, brengen ze een bezoek aan de hogescholen. Op hun

websites krijgen de hogescholen een zichtbare plaats (*4Exchange, 2017; On-Stage, 2017*), en in discussies op internetfora wordt met de namen van de hogescholen geschermd om een goede reputatie te verdedigen (*Wereldwijzer, 2011*).

4. Definitie voluntourism

Er bestaat een beschrijvende en een pejoratieve invulling van het begrip voluntourism.

De beschrijvende invulling is zeer breed en verwijst naar eender welke vorm van vrijwilligerswerk op bestemming gecombineerd met een aspect van toerisme (*Voluntourism, 2017; McGehee N, 2005*).

De pejoratieve invulling verwijst naar de kritieken die we aanhalen in hoofdstuk 6. Sommige auteurs beperken voluntourism tot activiteiten van commerciële organisaties (*McGloin, C., & Georgeou, N. 2016*). Voor andere auteurs maakt deze opdeling niets uit (*Smith V. 2014*).

Overigens, het is niet omdat iets betalend is dat het meteen onder de definitie van voluntourism valt. Als het een billijk bedrag is, dat ter plaatse toekomt aan de juiste noden, dan kan dat zeker overwogen worden. In de literatuur is er geen consensus over de invulling, maar de lezer voelt snel aan of de term al dan niet pejoratief bedoeld is.

Welk type van stages die Vlaamse studenten in het Zuiden uitvoeren behoort nu tot voluntourism? Dat hangt af van de invulling van het begrip. In de meest brede benadering vallen alle stages onder deze noemer, het is namelijk voor de student haast onmogelijk om tijdens het verblijf nooit in de rol van toerist geduwd te worden. In de enge benadering gaat het maar om een minderheid die via commerciële bemiddelingsorganisaties naar het Zuiden trekken. Maar zelfs daar is er discussie, want volgens de organisaties waar wij contact mee hadden duurt het stageverblijf lang genoeg om niet van voluntourism te hoeven spreken. Ze verwijzen daarbij naar het verschil tussen het aanbod van **vrijwilligerswerk**, dat meestal niet langer dan een maand duurt en niet wordt aangeboden in het kader van studies, en **stages**, dat doorgaans meerdere maanden omhelst. Bovendien wijzen organisaties erop dat ze enkel vrijwilligerswerk aanbieden en geen toeristische activiteiten, al suggereren de websites van de organisaties duidelijk dat de vrijwilliger voor toerisme nooit ver hoeft te zoeken.

We vinden het belangrijk om een brede definitie te hanteren van voluntourism: het gaat niet enkel over het betalen voor een buitenlandse stage, maar vooral over het vraagstuk rond de ontwikkelingsrelevantie van de stage en de mogelijkheid tot het aanreiken van wereldburgerschapscompetenties en een menswaardige omgang met de lokale bevolking.

Voor een definitie van wereldburgerschap verwijzen we naar UNESCO (2015):

“Global citizenship refers to a sense of belonging to a broader community and common humanity. It emphasizes political, economic, social and cultural interdependency and interconnectedness between the local, the national and the global. Global citizenship education aims to be transformative, building the knowledge skills, values and attitudes that learners need to be able to contribute to a more inclusive, just and peaceful world”.

Een operationele vertaling voor wereldburgerschapscompetenties is de volgende tweedeling:

- **Globaal engagement:** de betrokkenheid van de student bij maatschappelijke uitdagingen op internationaal niveau.
- **Interculturele competenties:** culturele zelfkennis, veerkracht, reflectie, ontvankelijkheid, kennisverwerving van de andere en eigen cultuur, communicatie, & conflicthandtering.

Het **globaal engagement** dat we willen versterken bij de studenten kunnen we opdelen in 3 belangrijke assen:

- Kennis verwerven over en **analyseren van mondiale kwesties** en hier een **kritische visie** rond **ontwikkelen**.
- **Zich betrokken voelen bij de Noord-Zuidproblematiek** en kunnen communiceren binnen een interculturele context met **respect voor** verschillen en **diversiteit**.
- In **actie** komen **voor internationale solidariteit met het Zuiden** en voor **duurzame ontwikkeling**.

5. Voluntourism vandaag

Groeiende aandacht

Er is in het algemeen een groeiende aandacht voor voluntourism, ook in de wetenschappelijke literatuur. Wie de term intikt op academische catalogi krijgt vaak een groot zoekresultaat van recente artikelen. Momenteel werken er meerdere Vlaamse en Nederlandse onderzoekers op het thema, maar een overzichtelijk empirisch onderzoek over de Vlaams/Nederlandse markt kwamen we vooralsnog niet tegen. We vonden wel een thesis uit de opleiding Conflict & Development aan Universiteit Gent, met de titel “*Volunteer Tourism: Een balans tussen intenties en daadwerkelijke bijdragen aan ontwikkeling? Case studies bij TCDF en Greenway in Thailand*” (Pannecouke Y., 2014)

Ook in de journalistieke media is er een groeiende aandacht. In Vlaanderen publiceerde *De Redactie* in 2013 een opinieartikel over liefdadigheidstoerisme. *MO* Magazine* bracht in juni 2014 een dossier over het thema. En ook het jongerenagentschap *Stampmedia* (2015) en studententijdschriften hebben het thema ontdekt (*Dwars* 2015 & *Veto* 2017). Het debat is hier echter (nog) niet breed doorgebroken, met tot hiertoe maar één productie op één van de grote televisieomroepen (*VTM*, 2015). Er wordt ook zelden verwezen naar Vlaamse deelnemers. Doorgaans wordt voluntourism als een buitenlands fenomeen gekaderd.

In Nederland, waar er meer commerciële organisaties actief zijn, wordt het debat feller en actiever gevoerd. In januari 2017 verscheen nog een scherp artikel in *De Groene Amsterdammer*. De openbare televisieomroep heeft het thema meermaals in de kijker gezet met onder meer documentaire. In 2014 bracht het journalistieke programma *Lichtpunt* een documentaire over de Cambodjaanse weeshuisindustrie. Eind 2016 bracht het satirische consumentenprogramma *Rambam* een veelbesproken documentaire over het thema, met onder meer undercoverbeelden van gesprekken met de commerciële organisaties en beelden uit de kritische film *#doinggood*, een Nederlandse documentaire die in 2016 de selectie haalde van verschillende internationale filmfestivals (L. De Waal & S Posthumus, 2016).

Het debat wordt in de media vaak emotioneel gevoerd. De journalisten worden door de organisaties verweten vooringenomen te zijn, enkel in te zoomen op de sensationele verhalen

en geen ruimte te laten voor wederwoord.

Als reactie op de aflevering van Rambam publiceerde *One World*, het Nederlandse platform voor mondiale journalistiek, tips om zinvol vrijwilligerswerk te zoeken (*OneWorld, 2017*). Deze pagina verwijst onder meer naar de website van de *Volunteer Correct* (2017), een Nederlandse stichting die zich als doel stelt transparantie en verantwoording in internationaal vrijwilligerswerk te bevorderen en daarbij een transparantie-index beschikbaar stelt over de communicatie van de aanbieders van vrijwilligerswerk in het buitenland.

De media schenken veel aandacht aan de zogenaamde weeshuisindustrie. In haast elk artikel over voluntourism legt de journalist uit hoe vrijwilligersorganisaties, en het geld dat de vrijwilligers meenemen, de financieringsbron zijn van weeshuizen die er eigenlijk niet hoeven te zijn, omdat families hun kinderen afstaan aan lokale instanties die een betere toekomst beloven voor de kinderen. Wanneer de kinderen in een weeshuis zouden opgroeien, zouden ze kunnen genieten van onderwijs en bescherming, aldus de belofte. De weeskinderen, die dus in feite geen weeskinderen zijn, blijken snel hechtingsproblemen te tonen, omdat ze zich om de zoveel weken binden aan nieuwe vrijwilligers, wat gepaard gaat met veel geknuffel. Wanneer de kinderen volwassen worden en het weeshuis verlaten, blijken ze vaak ontworteld en psychologisch uitgeput. De infografiek in Appendix II geeft een bondige duiding van het fenomeen (*BettercareNetwork, 2016*).

Deze dynamiek wordt als ultiem voorbeeld gezien van hoe goede intenties een pervers systeem in stand houden en krijgt daarbij misschien wel disproportioneel veel aandacht. Ze stellen de kindgerelateerde projecten met een goede aanpak ook in een slecht daglicht. De aanbieders van internationaal vrijwilligerswerk krijgen hiervoor de volle lading. Hoewel niet alle organisaties projecten met weeskinderen aanbieden, valt het toch op dat er bijzonder veel organisaties dit wel doen. Bovendien wordt een kort engagement met weeskinderen soms als een extra aangeboden bij vrijwilligerswerk dat niets te doen heeft met kinderen.

De weeshuisindustrie werd ondertussen aangeklaagd door onder meer *UNICEF*, het *Better Care Network*, en de campagne “*Children are not a Tourism Attraction*” (*Child Safe, 2016*).

Aanvankelijk leek ons dit thema niet geheel relevant, tot we ontdekten dat ook Vlaamse

studenten via commerciële organisaties in contact komen met weeskinderen, zelfs wanneer ze daar niet de nodige opleiding voor genoten hebben.

Bovendien lijkt het ons een legitieme vraag of het ethisch verantwoord is voor universiteiten en hogescholen om in zee te gaan met organisaties die naast het aanbieden van stageplekken, ook vrijwilligerswerk met weeskinderen aanbieden aan jongeren zonder daar een relevant diploma tegenover te stellen. En of dit nu om malafide weeshuizen gaat of niet, ChildSafe (2016) is duidelijk in haar tips: *“do not work directly with children”*.

Tips van Childsafe voor vrijwilligers die met kinderen werken:

- *Tip 1: Do your research before arriving in country.*
- *Tip 2: Do not work directly with children.*
- *Tip 3: Stay at least 3 months.*
- *Tip 4: The best interest of beneficiaries should be your primary focus.*
- *Tip 5: Transfer your skills to local staff.*
- *Tip 6: Make sure your volunteering is sustainable for local organizations/communities.*
- *Tip 7: Stay humble and be ready to learn.*

Booming business

Voluntourism is booming business. Wereldwijd lopen de schattingen uiteen van enkele miljoenen tot tien miljoen vrijwilligers per jaar, in een industrie die zo'n twee miljard dollar per jaar omzet. Er zijn voorspellingen die gaan tot een verdubbeling van de cijfers in de komende tien jaar.

De markt in Vlaanderen en Nederland wordt geleid door Projects Abroad. Volgens Niko Winkel van Volunteer Correct bedraagt de omzet van enkel de Engelse vestiging zo'n 20 miljoen per jaar, met een winst van 2 miljoen euro. Daarbij vermoedt hij dat de reële winsten in feite nog hoger liggen. (*gesprek 8 mei*)

De sector speelt in op de wens van jongeren om de wereld te ontdekken, te genieten en tegelijk ook bij te dragen. De kant-en-klare pakketten worden op websites en YouTube filmpjes aantrekkelijk voorgesteld.

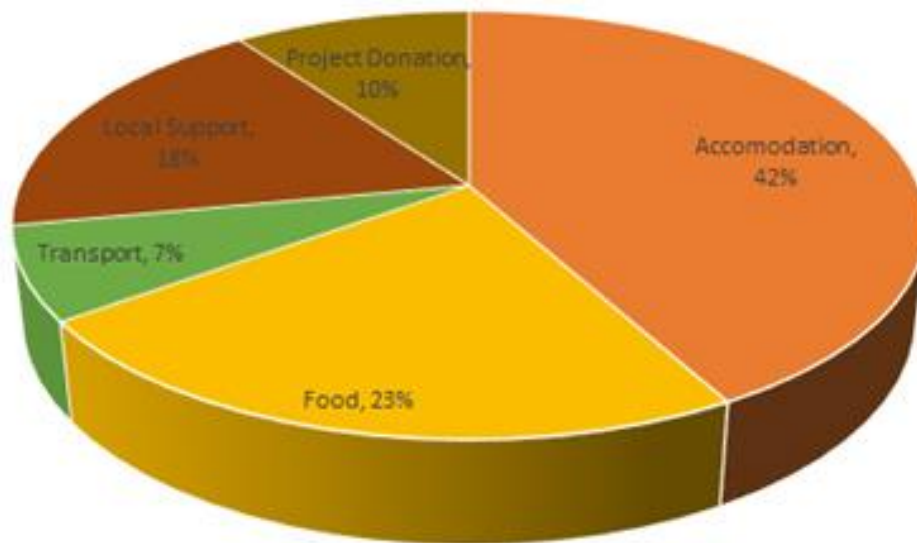
Het is een aanbod dat goed in de kraam past van “de nieuwe vrijwilliger”, die een constante kosten-baten analyse maakt van zijn engagementen en soms het verwijt krijgt om te veel te “shoppen” en te veel gedreven te zijn door het aanvullen van de CV. De bezorgde moeders worden gecharmeerd met airport pick-up services, contactpersonen die 24 op 24 uur per dag beschikbaar zijn, accommodatie onder controle van de zendorganisatie en op veiligheid gescreende stageplekken.

De landen van bestemming zijn vaak relatief stabiele en opkomende landen, met een aantrekkelijk aanbod aan natuur en avontuur waar de toerismesector gretig op inspeelt. Zo krijg je bestemmingen, zoals Kaapstad, Paramaribo, Arusha, en Accra die zeer populair worden onder stagairs. Het helpt natuurlijk ook als de lokale dominante omgangstaal Engels of Nederlands is.

De winstcijfers van de organisaties lopen vaak nog op door naast het vrijwilligerswerk ook nog extra diensten aan te bieden zoals het boeken van een vliegtuigticket, het zoeken naar accommodatie (indien dit niet al inbegrepen was), taallessen, culturele uitstappen, etc.

Volunteer Correct berekende de gemiddelde prijs voor twee maanden vrijwilligerswerk bij een Nederlandse zendorganisatie. Die komt neer op €1270, zonder reiskosten, vaccinaties en de eventuele visumkosten mee te rekenen. Hoewel er vaak gewaarschuwd wordt voor sterke prijsverschillen toont de stichting dat die eigenlijk meevallen. Een vijftal organisaties biedt mogelijkheden onder de €1000. Eentje zelfs minder dan €500. Aan de bovenkant van de prijsmarkt bevinden zich zes organisaties met een prijsstelling van €1500 of meer. Er is daarbij één uitschieter: Projects Abroad, waar de gemiddelde prijs €3200 bedraagt, oftewel 266% van het genoemde prijsgemiddelde (*Volunteer Correct B, 2016*)

Met deze taartdiagram toont de stichting Volunteer Correct wat gemiddeld de bestemming is van de bijdragen van de vrijwilligers:

Nederland

In Nederland zagen de laatste tien jaar verscheidene nieuwe en vaak kleine commerciële organisaties het levenslicht, meestal met groot succes. Omdat de Nederlandse organisaties ook onze markt bespelen, verdienen ze onze aandacht. Vele van de organisaties worden gekenmerkt door wendbaarheid en door een focus op een beperkt aantal landen, of zelfs maar één land of stad. De organisatie On-Stage focust voornamelijk op Nicaragua – en is daar ook gevestigd. De organisatie 4Exchange is gevestigd in Kaapstad en beperkt haar actieradius tot deze stad. Het gaat hier veelal om bemiddelingsorganisaties die soms niet veel verder gaan dan de matching tussen stagiaires/vrijwilligers en lokale projecten, een taak dat met relatief weinig personeel uitgevoerd kan worden.

Vlaanderen

In Vlaanderen lijkt er maar één commerciële organisatie te zijn: WEP. Projects Abroad is wel actief in Vlaanderen, maar haar kantoor bevindt zich in Dordrecht.

Binnen de non-profit sector is Bouworde de onbetwiste marktleider. *De Standaard* berichtte in januari 2017 dat er in 2016 meer dan duizend jongen voor een vrijwilligersreis bij Bouworde kozen, een sterke stijging voor het tweede jaar op rij.

Doeltreffende marketing

In een omgeving waar jongeren hongerig zijn naar buitenlands avontuur, en daarvoor het internet afschuimen, is het een zaak voor de organisaties om zich zo aantrekkelijk mogelijk aan te bieden en vat te krijgen op de zoekmachines en op internetfora.

Victoria Louise Smith en Xavier Font merken in een artikel gepubliceerd in 2014 in het *Journal of Sustainable Tourism* op dat de consument voor de aankoop van een vrijwilligersdienst, aangewezen is op extrinsieke aanwijzingen (marketing, merknaam en aanbevelingen) omdat de intrinsieke aanwijzing (het product zelf) niet getest kan worden.

Wat betreft de websites van de organisaties stellen de auteurs volgende kenmerken vast:

- Dramatisch taalgebruik
- Veelvuldige verwijzing naar toeristische activiteiten.
- Foto's die ofwel het "helpen" ofwel avontuur afbeelden
- Greenwashing door bijvoorbeeld de bijdrage van de vrijwilliger vaag te omschrijven als "het verschil maken"
- Overdreven gebruik van *buzzwords* als duurzaamheid en natuurbehoud.
- Weinig informatie gestoeld op bewijzen
- (Bijna) afwezigheid van een ontwikkelings-discours.

Deze beeldvorming draagt bij tot een beeld dat ontwikkeling louter een van westerse goede bedoeling is, dat armoede een eenvoudig op te lossen probleem is. De onderzoekers analyseerden de websites van acht invloedrijke organisaties in het Verenigd Koninkrijk, commercieel en niet-commercieel, waarbij elke organisatie op een ander segment mikt, op een continuüm van altruïsme en hedonisme.

De auteurs baseren zich op criteria vastgelegd in de *International Voluntourism Guidelines for Commercial Tour Operators* (The International Ecotourism Society, 2011).

Ze kwamen tot volgende, soms ietwat verrassende, conclusies:

- De organisaties geven weinig informatie over de impact die de vrijwilliger heeft. Er wordt weinig uitleg gegeven over het matchingsproces tussen de mensen en de gevraagde vaardigheden, noch over bijvoorbeeld het beleid rond wenselijk gedrag voor de interactie met kinderen.
- De organisaties kiezen er niet voor om de complexiteit van de problematiek uit de

doeken te doen, maar opteren liever voor de attractieve en eenvoudige communicatie.

- Wat betreft financiële transparantie is er weinig verschil tussen de liefdadigheidsorganisaties en de commerciële actoren.
- Er is een omgekeerde relatie tussen de prijs en de communicatie over de impact van het vrijwilligerswerk.

Transparantie index

Volunteer Correct onderzocht alle websites van Nederlandse organisaties (en Nederlandstalige websites) op de kwaliteit van de aangeleverde informatie. Op basis van 20 indicatoren krijgt iedere organisatie een score, die dan vervolgens in een index gegoten wordt. In juni 2017 komt er een nieuwe versie van de index, waarbij ook plaats is voor input van de organisaties zelf, op de jaarlijkse bijeenkomst van Volunteer Correct met uitzendorganisaties om de cijfers en de methodiek te bespreken (*Volunteer Correct A, 2016*).

	Doel en missie (D)	Zichtbaarheid en responsiviteit (Z)	Grondslag en financiën (G)	Partners en projecten (P)	Begeleiding & promotie (B)
Item 1	Basisinformatie	Contact	Grondslag	Partners	Profilering
Item 2	Missie	Emailrespons	Transparantie	Taken	Visueel
Item 3	Dilemma	Inhoud respons	Prijzen	Partnerprofiel	Voorbereiding
Item 4	Voorwaarden	Referentie	Doel kosten	Resultaten	Evaluatie
Uitgebreide uitleg voor alle items: zie onder de resultatentabel					

6. Kritiek op het fenomeen

Gezien de omvang van dit onderwerp beperken we ons tot de voornaamste kritieken, waarbij grote lijnen al geschetst zijn in vorige hoofdstukken, alsook valkuilen aan bod komen in hoofdstuk 8.

Beeldvorming

Commerciële organisaties hebben geringe aandacht voor de paternalistische negatieve beeldvorming en stereotypering die vrijwilligersprojecten mogelijks met zich mee kunnen brengen. Door vaak weinig competenties en kwalificaties te vragen aan de stagiair, reduceert het complexe armoedeproblematieken tot het eenvoudig uitsturen van wat helpende handen, naar het stereotype van de arme, hulpbehoevende lokale gemeenschap. Er wordt hierdoor mogelijks – en dit niet per se bewust – de indruk geschept dat vrijwilligers ‘helden’ zijn en mits een diploma middelbare school of bachelor, historische langdurige problemen kunnen oplossen. Hierbij wordt zeer sterk het ‘*white saviour*’ complex gevoed, waarbij de indruk wordt geschept dat het westen complexe problemen van het zuiden kan oplossen. Het houdt een agenda in stand op maat van de blanke consument, waarbij de betaler bepaalt (al dan niet onrechtstreeks en onbewust) wat de invulling is van de taken (tot soms zelfs de noden van de lokale gemeenschap). Aan de betalende consument worden zelden eisen van grondige voorbereiding of opvolging gesteld, alles moet een hapklare brok zijn, ontworpen voor de moderne consument die in het hier en het nu zich in het Zuiden wil engageren.

Hierbij heerst er vaak een dwangmatige, geforceerde focus op resultaten, vooruitgang en optimisme, waarbij er weinig ruimte is voor een duurzaam proces in gang te zetten, noch plaats voor trial en error en gezamenlijk langdurig leren of lokaal capaciteitsversterking. Hiernaast kan ook vaak de vrijwilliger zelf teleurgesteld terugkeren, zich afvragen waarom goed bedoeld engagement zo duur moet zijn. Mogelijk keert een vrijwilliger dan terug met het besef dat hij gereduceerd is tot consument. Vrijwilligers kunnen teleurgesteld zijn dat hun hoge bijdrage niet bijdraagt tot een goede stage of tot de verbetering van de situatie van de gastgemeenschap, en hierbij mogelijk de perceptie hanteren dat dit meer te maken had met de lokale gemeenschap en haar houding, dan de inzet van de vrijwilliger zelf.

Daarnaast kan vrijwilligerswerk via een commerciële organisatie leiden tot een (onbewust) in stand houden van marktdenken, waarbij het als een waardig alternatief wordt gezien voor publiek geld voor ontwikkelingssamenwerking, en zo mogelijk een geïntegreerde, lange termijn aanpak in de weg staat.

Door het uitschijnen van professionalisme en bijna permanente begeleiding, wordt mogelijk een schijnveiligheid verkocht die niet strookt met de waarheid. Paradoxaal genoeg zijn de dienstverleners die instaan voor het welzijn van de student en logistieke en praktische zaken, dezelfde personen moest er rechtstreeks gewerkt worden met lokale projecten. Het professionalisme wordt zo namelijk gemaskeerd, waarbij het mogelijk is dat dezelfde bronnen worden gebruikt als andere type stages.

Ontwikkelingsimpact en duurzaamheid

Er valt hier zeer veel over te zeggen, maar we houden het kort doordat dit al zo vaak in het (sensationele) nieuws is verschenen. Met betrekking tot prioriteiten, buigen de commerciële organisaties zich vaak eerst over het aantrekkelijk pakket en pas mogelijk later over de ontwikkelingsrelevantie. Gekoppeld aan mooie en veilige toeristische trekpleisters worden hierdoor vaak dezelfde populaire bestemmingen gekozen, waarbij er een overaanbod aan vrijwilligers ontstaat. Met betrekking tot lokale ziekenhuizen, waarbij ze westerse vrijwilligers zien als een solide bron van inkomsten – door het betalen van semi-westerse prijzen voor de stages – worden het maximaal aantal stagiairs aanvaard om de winst te maximaliseren. Dit leidt vaak tot een dramatisch overaanbod aan studenten in bepaalde ziekenhuizen, waarbij leerdoelen (en mogelijk gekoppelde ontwikkelingsdoelen) zich niet voltooien.

Daarnaast zijn er zoveel spelers op de markt dat het een projectmatige, versnipperde aanpak in stand houdt. Bovendien zijn er via deze manier van werken weinig *checks and balances* aanwezig en kan de lokale bevolking de stagiair of het uitzendbureau moeilijk ter verantwoording roepen.

Gezien er vaak betaald wordt voor een stageplek aan lokale projecten, kan dit tot het effect leiden dat lokale stagiairs (en dus toekomstig duurzaam capaciteitsopbouw) moeilijk een stageplek vinden, en daarnaast werkt deze vorm van samenwerking mogelijk een

afhankelijkheid in stand van kwetsbare gemeenschappen.

Er worden zelden zeer specifieke competenties van de student gevraagd, noch kwalificaties, waarbij vrijwilligers in sommige omstandigheden niet gekwalificeerd zijn om te werken, zeker in een context die ze niet kennen en vaak met kwetsbare mensen, zie hoofdstuk 3 over werken met kinderen en de mogelijke gevolgen daarvan.

Hiernaast moeten we onszelf ook de vraag durven stellen of we niet misbruik maken van de welwillendheid, de armoede en het eergevoel van het Zuiden? Waarom is het bijvoorbeeld het assisteren van bevallingen op een hoog tempo toelaten in het Zuiden, en niet in Europa?

Dit niet tegenstaande, wordt tegenovergesteld misbruik vaak onderbelicht, waarbij 'opportunistische' ontwikkelaars in het Zuiden speciaal projecten opzetten om geld te verdienen aan onwetende westerse vrijwilligers (en ook misschien bewust instaan om ons geweten te sussen). Er ontstaat hier mogelijk een paradoxale wisselwerking, in lijn van Renzo Martens' *Enjoy Poverty*, waar armoede en de aantrekking van de dramatiek daarvan, mogelijk in stand wordt gehouden om westerse projecten aan te trekken. Extreem doorgetrokken kan dan armoede en lijden mogelijks geïnterpreteerd worden als een grondstof dat verkocht kan worden.

7. Organisaties

We hebben vijf organisaties van naderbij bekeken. Het gaat om de organisaties waarvan we weten dat Vlaamse studenten er een beroep op doen. Het zijn niet noodzakelijk de vijf grootste uitzenders van Vlaamse studenten, maar de kans is groot dat ze alle vijf wel in de top tien staan, waarvan zeer waarschijnlijk *Projects Abroad* op plaats één. We hebben zeven organisaties bevraagd, waarvan vijf reageerden op onderstaande vragen:

- Weten jullie wat de impact is van jullie werking op de lokale bevolking?
- Hebben jullie contacten of overeenkomsten met de Vlaamse hogescholen? Zo ja, hoe gaat dat te werk?
- Welke selectiecriteria hanteren jullie wanneer een student zich aanmeldt?
- Hebben jullie zicht op de impact van zo'n ervaring op de student?

Wat hieronder volgt is een redelijk letterlijke samenvatting van de antwoorden van de organisaties, gevolgd door informatie die we op de website van Volunteer Correct vonden. WEP staat niet op de radar van Volunteer Correct omdat het om een Belgische organisatie gaat.

Projects Abroad

Projects Abroad is 25 jaar actief in het organiseren van vrijwilligerswerk en is uitgegroeid tot een professionele organisatie. Er zijn meer dan 25 bestemmingen wereldwijd waarbinnen projecten worden aangeboden, onderverdeeld in 16 categorieën. Deze categorieën variëren van lesgeven en sociale zorg tot bouwen, microkrediet, mensenrechten, gezondheidszorg en natuurbehoud.

Jeske Cloin, Acting Country Director in Nederland, verwijst naar het Global Impact Report uit 2016, dat online beschikbaar is, om **de impact op het Zuiden** na te gaan. Het rapport is in een ontwikkelingsdiscours geschreven en maakt gebruik van de structuur en van de logo's van de Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties. Het rapport geeft geen vermelding van wie het onderzoek uitgevoerd heeft en geeft weinig informatie over de

gehanteerde methodologie (*Projects Abroad, 2016*). Verder verwijst Jeske Cloin naar de management plannen die opgesteld worden voor de meeste projecten, waarin de doelstellingen staan beschreven in samenspraak met de lokale partners en afhankelijk van de behoefte die er is. Deze plannen zijn beschreven in logische kaders, maar blijven zeer vaag over hoe de doelstellingen concreet bereikt worden (*Projects Abroad B, 2016*).

Projects Abroad heeft geen akkoorden met **Vlaamse hogescholen**, maar er bestaan wel scholen waar ze jaarlijks voorlichting geven over de mogelijkheden en waar ze een goede relatie mee onderhouden. De afgelopen vijf jaar kwamen er gemiddeld zo'n 130 aanmeldingen per jaar van Vlaamse studenten bij hen binnen en gemiddeld zo'n 450 per jaar uit Nederland. Wereldwijd gaan er jaarlijks meer dan 9000 vrijwilligers met Projects Abroad op reis. Er zijn overigens ook Franstalige Belgen die met Projects Abroad deelnemen, maar dat verloopt via het kantoor in Frankrijk.

Criteria voor deelname zijn afhankelijk van het gekozen project en de bestemming. Sowieso moet elke vrijwilliger een professionele of academische referentie opgeven. Daarnaast geldt voor projecten waar gewerkt wordt met kwetsbare kinderen de verplichting tot het overdragen van een uittreksel uit het strafregister. In enkele landen is het daarnaast verplicht om een gezondheidsverklaring en/of een psychologische test te doen. Projects Abroad verwacht tevens van alle vrijwilligers dat zij zich kunnen redden in het Engels en daarnaast kan het bij bestemmingen belangrijk om ook een basis of gevorderd niveau Spaans of Frans te beheersen. Voor medische projecten kan het zijn dat vrijwilligers minimaal 1 tot 3 jaar van hun medische studie moeten hebben afgerond en in sommige gevallen kunnen zij alleen deelnemen als zij al zijn afgestudeerd.

Wat betreft de **impact op de student/vrijwilliger** verwijst de directeur naar de omkadering die de vrijwilliger krijgt en naar enkele ervaringsverhalen. Er is geen melding van gegevens over verworven competenties, intercultureel leren of wereldburgerschap.

Volunteer Correct over Projects Abroad

Volgens Volunteer correct Ligt Projects Abroad nogal eens onder vuur bij voorvechters van duurzaamheid en verantwoord vrijwilligerswerk. Project Abroad geeft expliciet aan stichting Volunteer Correct geen enkele status toe en wenst niet mee te willen werken aan de Volunteer Correct Transparantie-index.

Niko Winkel van Volunteer Correct beweert dat Projects Abroad zowel de duurste, de grootste als de minst performante speler is in de markt van het internationaal vrijwilligerswerk (*gesprek op 8 mei*). Op zijn website GoTanzania getuigt hij over zijn ervaring bij Projects Abroad. In 2013 trok hij als vrijwilliger naar een project van microfinanciering in Tanzania. Hij legt uit hoe het project puur in functie van de vrijwilligers was opgericht. Er was bij de klanten van de bank immers geen nood aan de microkredieten, gezien zij eerder al goed functioneerden met de leningen aan een rente van 30 % die de courante banken aanboden. Hij beschrijft uitvoerig hoe zijn klachten over het project door Projects Abroad in de wind werden geslagen (*Go Tanzania, 2014*).

WEP

WEP is een Belgisch bedrijf dat in 1988 opgericht werd door twee Luikse studenten marketing en zich aanvankelijk concentreerde op de uitwisseling tussen Belgische en Amerikaanse scholieren. Geleidelijk aan is de focus steeds meer verschoven naar vrijwilligerswerk over de hele wereld, maar de organisatie is zich altijd blijven profileren als een educatieve organisatie. De website van WEP legt duidelijk uit dat haar vrijwilligerswerk in het Zuiden in de eerste plaats gericht is op intercultureel contact en dat de aangeboden projecten niet vergeleken mogen worden met internationale ngo's die tussenkomen in nood- of crisissituaties (*WEP, 2016*).

Op 10 april werden onze vragen beantwoord door Sarah Buelinckx, Content, Marketing & Community Manager bij WEP.

Voor de **impact op het Zuiden** verwijst WEP naar de sociale of medische stages in landen in Afrika, Zuid-Amerika en Azië. Voor deze projecten en alle andere programma's voor vrijwilligerswerk werkt WEP samen met lokale verenigingen die (volgens WEP) zorgvuldig werden geselecteerd. Door regelmatig contact met de verenigingen en dankzij de feedback van de deelnemers, kan WEP een beeld vormen van de reële impact op de lokale bevolking. Bij twijfels rond een bepaald project, gaat WEP sowieso verder onderzoeken en wordt de samenwerking indien nodig stopgezet.

WEP heeft geen overeenkomsten met **Vlaamse hogescholen**. Per jaar heeft WEP aan Nederlandstalige kant een 300-tal deelnemers voor projecten voor vrijwilligerswerk. Slechts een heel klein percentage hiervan doet het als stage.

Wat betreft **selectiecriteria** moeten de deelnemers een uitgebreid dossier invullen, een gesprekje in het Engels (of Spaans) afleggen om het niveau te testen, en een selectie-interview doen om te kijken of ze voldoen aan de voorwaarden.

Noot: In het antwoord van WEP wordt meteen over “deelnemers” gesproken en dus niet over “kandidaten”.

WEP maakt geen melding van informatie over de **impact op de deelnemers** zelf.

Het Andere Reizen

Het Andere Reizen is een sociale onderneming die naast vrijwilligerswerk ook stages en reizen in het buitenland aanbiedt. De organisatie richt zich enkel op landen in het Zuiden.

Op 6 april kregen we antwoord van oprichtster Judith Scholte, van opleiding een Cultureel Antropologe.

Wat **impact in het Zuiden** betreft, werkt Het Andere Reizen met vaste partners waar ze naar eigen zeggen een betrouwbare relatie mee hebben opgebouwd. Vaak zijn dit kleine stichtingen die op een duurzame wijze in hun eigen land en bevolking willen investeren. Vaak zitten ze met elkaar om tafel om te kijken voor welke uitdagingen zij staan en hoe zij met elkaar kunnen kijken hoe ze die uitdaging aan kunnen gaan. Ze waarderen de duurzame relatie met hun partners. Door veelvuldig contact met hen te hebben (zowel via telefoon als in persoon) kennen zij deze contactpersonen goed. Zij bezoeken de locaties regelmatig zodat we ook vanuit eigen ervaring de deelnemers kunnen informeren. Het persoonlijke contact met de partners en projecten zorgt voor een goede basis om langdurig professioneel met elkaar te kunnen werken. Tevens werken zij uitsluitend samen met projecten waar vrijwilligers geen vervangers zijn voor lokale medewerkers. Vrijwilligers mogen ondersteunende werkzaamheden verrichten maar geen vervangers zijn voor lokale werknemers. Zij zien erop toe dat lokale werknemers eerlijke beloningen krijgen voor hun werkzaamheden en vragen de

partners daar zorgvuldig en gedegen mee om te gaan. Zij vinden het belangrijk om de projecten een bepaalde mate van continuïteit te kunnen bieden. Zij proberen daar zorgvuldig mee om te gaan bij het plaatsen van vrijwilligers en proberen een overvloed aan vrijwilligers dan wel een te lange periode geen vrijwilligers ten alle tijden te voorkomen. Echter geen enkel project is afhankelijk van vrijwilligers. Zij kunnen ook voortbestaan zonder de hulp van vrijwilligers. Dit staat overigens los van het feit dat sommige projecten de extra hulp van vrijwilligers kunnen gebruiken.

Het Andere Reizen heeft de afgelopen jaren studenten ontvangen van vrijwel alle **Vlaamse Hogescholen**. Zij hebben geen directe contactpersonen maar laten het contact altijd verlopen via de student. Als de student vervolgens een studiebegeleider toegewezen krijgt, hebben zij daar, op verzoek van de begeleider, desgewenst contact mee. Indien een student een ondertekend stagecontract nodig heeft, zorgen zij ervoor dat dit geregeld wordt. Ze hebben rond 25 studenten voor een stage uit België per jaar.

Maar als je vrijwilligerswerk erbij telt, zijn er rond 125 Belgische deelnemers per jaar en rond 250 Nederlandse deelnemers per jaar.

Wat betreft de **selectie van studenten** vragen zij een Engelstalige CV en brief. Deze beoordelen zij eerst zelf op geschiktheid. Vervolgens sturen zij deze naar de betreffende contactpersoon in het buitenland. De contactpersoon maakt een persoonlijke afspraak met het betreffende project/centrum/instantie om te kijken of deze bereid zijn een stagiaire te ontvangen. Na goed bevinden, communiceren zij dit terug naar de student. Vaak heeft er in de tussentijd ook een persoonlijk gesprek plaatsgevonden, vaak via Skype met Belgische deelnemers gezien de afstand, maar ook weleens in persoon tijdens de persoonlijke gesprekdagen wat meer centraal in Nederland. Zij vinden het voornaam om de student gesproken te hebben om een goed beeld te vormen van wat de projecten wensen en hen voor te bereiden met meer praktische informatie. Tot slot vragen zij ook elke student een verklaring omtrent goed gedrag en zeden.

Ook Het Andere Reizen geeft geen zicht op de **impact van de ervaring op de student**.

Volunteer Correct over Het Andere Reizen

- Op de website is veel aandacht voor de valkuilen van vrijwilligerswerk en hoe ze te vermijden zijn.

- Structuur van organisatie zelf is minder duidelijk.
- Vrijwilligerswerk wordt gepresenteerd als een te kiezen product: “Van vrijwilligerswerk in een kindertehuis in Peru tot Engelse lesgeven op lokale scholen in Thailand, alles is mogelijk.”

4Exchange

4Exchange is een commerciële bemiddelingsorganisatie die alleen op Kaapstad gericht is. Het hele Nederlandse team opereert vanuit Kaapstad. Ze werken samen met Khaya Volunteer, een Zuid-Afrikaanse organisatie. Ze zijn vooral op stages gericht en de meeste deelnemers komen in het kader van hun opleiding. 4Exchange profileert zich als een maatwerkorganisatie: “Laat ons weten wat je zelf graag zou willen doen, en vooral: waar je kracht en talent ligt.

Vervolgens gaan wij kijken voor welke lokale organisatie jij als vrijwilliger iets zou kunnen betekenen.” De stages situeren zich voornamelijk in het domein van business, maar er zijn ook vele sociale stages.

Op 20 april hadden we telefonisch contact met Katelijne Hamers van 4Exchange.

Wat betreft **impact in het Zuiden** informeerden ze ons dat ze voor hun stageplekken informele contacten hebben met bedrijven en sociale organisaties. De contacten zijn spontaan of via-via gegroeid. De helft van de bedrijven doet na één stage-ervaring opnieuw beroep op 4exchange voor een tweede stagiair. Het al dan niet opnieuw beroep doen op 4Exchange is voor de bemiddelingsorganisatie de hoofdindicator of een stage een positieve impact gehad heeft.

Ze hebben geen formele akkoorden met de **hogescholen**, maar onderhouden wel goede contacten met de international offices van de Nederlandse hogescholen. Ze ontvangen 70 à 80 studenten per semester. De studenten blijven gemiddeld vijf maanden. Slechts drie % van de deelnemers is Vlaams.

De **selectie** gebeurt op basis van een portfolio met motivatiebrief en CV. Het proces is redelijk geautomatiseerd. Studenten worden zelden geweigerd. Er vindt geen gesprek plaats.

Wat de vraag over de **impact op de student** betreft, komt 4Exchange niet verder dan dat het om een levenservaring gaat.

Volunteer Correct over 4Exchange

- Accommodatie: samenwerking met Cape Town Rocks, waarvan de eigenaren ook deel uitmaken van het 4Exchange-team.
- Kosten: €450 bemiddeling; de rest is aan jezelf
- Geen informatie over specifieke projecten
- Weinig informatie over doel, missie, resultaten en maatschappelijke bijdrage.
- Veel aandacht voor toeristische mogelijkheden in Zuid-Afrika

On-Stage

On-Stage is net zoals 4Exchange een Nederlandse bemiddelingsorganisatie die op locatie gevestigd is, in dit geval Nicaragua – al bemiddelen ze ook in Ecuador en Costa Rica. Ook bij On-Stage ligt de focus op stages in het kader van een opleiding. Omdat Spaans voor vele Nederlandse en Vlaamse studenten een struikelblok is, zet de organisatie flink in op Spaanse lessen, waarvoor samengewerkt wordt met een lokale Spaanse school. De organisatie moedigt het verblijf in gastfamilies aan.

Op 29 maart ontvingen we een digitale reactie van Tjitske Bierman – de Winne, oprichter van On-Stage.

Op onze vraag over de **impact op het Zuiden** wordt verwezen naar de bijdragen aan de gastfamilies, de uitbreiding en professionalisering van de Spaanse school en de goede reacties van de stagebedrijven, maar verder dan dat gaat de analyse niet.

Voor de **hogescholen** hebben ze speciale servicepakketten gemaakt die afgestemd zijn op de doelen en mogelijkheden van de opleiding. Deze maken ze in samenspraak met het hoofd van de betreffende opleiding. On-Stage gaat éénmaal per jaar op reis naar Nederland voor relatiebeheer. Ze spreken dan af met bijvoorbeeld de hoofden van de opleidingen waarmee ze al samenwerken om te evalueren en om te kijken hoe ze uit kunnen breiden. Ook staan ze dan op beurzen en houden ze presentaties voor groepjes studenten. Hun contactpersonen op de hogescholen organiseren dat voor hen. Soms als onderdeel van een groter event, soms speciaal voor On-Stage. Bijna al de stagiaires kiezen voor On-Stage omdat een leraar op school hen heeft aangeraden. Per jaar tonen gemiddeld 300 à 400 studenten (bijna allemaal Nederlands) hun interesse voor On-Stage, maar een kandidaat wordt pas serieus genomen

wanneer ze een volledige inschrijving hebben ingediend, wat de student toch enige moeite kost. Gemiddeld schrijft zo'n 30% zich daadwerkelijk in, waarvan ze ca. 80% plaatsen.

Wat **selectie** betreft kunnen ze 10 jaar ervaring voorleggen, wat heeft geresulteerd tot een strenge selectie. Vroeger kozen ze uit noodzaak weleens voor "het geld" maar dat gaf vaak veel problemen. De student werkte dan niet goed op stage en dan waren ze het stagebedrijf kwijt. Of de student had het niet naar z'n zin en verpestte dan de sfeer in de groep. Nu moeten de studenten zich eerst bij On-Stage aanmelden op de website. In het Spaans of Engels moeten ze hun CV aanleveren, maar ook de eisen van de school en een motivatiebrief waarin ze uitleggen wat ze kunnen, willen en moeten betreffende de stage. Aan de hand daarvan maken ze een selectie van mogelijke stageplekken. Ook plannen ze dan een telefonisch gesprek in waarin On-Stage een beter beeld krijgt van de student en de student eventuele vragen kan stellen. Als ze twijfelen over een student omdat deze bijvoorbeeld te naïef overkomt, dan bellen ze met de school om te kijken wat hun mening is. Mensen die te naïef zijn (denken dat ze de wereld kunnen verbeteren in een paar weken tijd), te arrogant of te gemakzuchtig zijn, wijzen ze af.

On-Stage is de enige organisatie die een feitelijk antwoord geeft op onze vraag naar de **impact op de student**. "We zien een enorme persoonlijke groei bij de meeste studenten. Ze worden toleranter, zelfstandiger, flexibeler en meer oplossingsgericht. Geregeld zeggen studenten hun toekomstplannen qua werk, studie en prioriteiten te hebben gewijzigd."

Volunteer Correct over On-Stage

Volunteer Correct publiceerde tot op heden nog niets op haar website over On-Stage, maar in een reactie naar ons toe laten ze weten dat er weinig informatie is over doel, missie, resultaten en maatschappelijke bijdrage.

8. Reflectie voor een zinvolle stage

Effectief en verantwoord?

Zonder de **druk** op de diensten internationalisering te **onderschatten** in functie van vinden het van stageplekken, selectie studenten, voorbereiding, begeleiding ter plekke en de na-begeleiding, is dit de eerste vraag die we als hoger onderwijs kritisch moeten beantwoorden de volgende:

“Is het verantwoord dat een hoger onderwijsinstituut haar studenten naar het Zuiden stuurt via een commerciële organisatie”

Er valt namelijk vanuit meerdere standpunten te zeggen dat de commercialisatie van stageplekken in het Zuiden nefast kan zijn voor zowel het behalen van de **opleidingscriteria** en **wereldburgerschapscompetenties**, de positieve **impact** op lokale **gemeenschappen** en de mogelijkheid van de student om zich **nuttig** te voelen ter plekke. Is het de plek van instituten binnen het hoger onderwijs stageplekken en de begeleiding daarvan te ‘*out sourcen*’ naar privé-organisaties, die vaak winstbejag als eerste prioriteit hebben en niet meteen de kwaliteit van de stageplek? Er bestaat namelijk een **angst** dat, eens we met deze praktijken beginnen, we het de verdere ‘privatisering’ van stageplekken in de hand werken en nog moeilijk de consequenties kunnen overzien. Daarnaast moeten we kritisch zijn voor de toenemende focus op internationalisering: meer buitenlandse ervaringen zijn niet noodzakelijk betere ervaringen. Ervaringen kunnen blik-vernauwend en ontmoedigend zijn, indien ze niet goed aangepakt worden.

Los van hoe de bovenstaande vraag beantwoord wordt, dienen de volgende **aanbevelingen** en de daarbij horende **checklist** van hoofdstuk 9 **bij elke vorm van stageplek/onderzoek** nagekeken te worden.

Institutionele samenwerking

Institutionele samenwerkingen kunnen tijdrovend zijn, soms falen, zware investeringen vereisen, en niet altijd een kwaliteitsvolle, ontwikkelingsrelevante stageplek garanderen.

Desondanks blijven we voor vele redenen deze vorm van **samenwerking verkiezen en stimuleren**. Het spreekt voor zich dat de samenwerking tussen Noord-Zuid onderwijsinstellingen inherent **complex** en veelzijdig is. Daarnaast is het concreet definiëren van het partnerschap in termen van **baten voor beide** partijen vaak een vage en moeilijke oefening. De grote lijnen van het partnerschap worden daarom vaak omschreven in normatieve taal, van 'gedeelde belangen' tot 'gemeenschappelijke visie', die in sommige situaties de macht-asymmetrie tussen de onderwijsinstellingen verdringt. Het moet duidelijk zijn dat macht-asymmetrie (in beide richtingen) inherent is aan Noord-Zuid partnerschappen. Dit is op zich géén ramp: de erkenning van het bestaan van asymmetrie is in de eerste plaats essentieel en de daarop volgende wilskracht van beide instellingen om deze weg te werken. Het bovenstaande in acht genomen, nl. een duurzame samenwerking en een investering die voor beide partijen nuttig en waardevol is, vereist een **lange termijnvisie** en het opbouwen van vertrouwen tussen de instellingen. De baten van de investering zijn op korte termijn moeilijk meetbaar en kunnen de indruk creëren dat de kosten hoger zijn dan de investering, waarbij het in sommige gevallen te begrijpen is dat de Noord onderwijsinstelling in zee wenst te gaan met een privéorganisatie die snelle, efficiënte resultaten belooft (i.e. voldoende stageplekken in een veilige omgeving). Maar door Zuid-onderwijsinstellingen links te laten liggen, ondermijnen we het belangrijke principe om hen '*ownership*' te geven over de agenda en het bepalen daarvan (deze wordt nu overgenomen door de 'commerciële' agenda van de privé-organisatie).

Daarnaast zijn partnerorganisaties in het Zuiden vaak overbelast. Een partnerschap en de taken en verantwoordelijkheden die daarmee gepaard gaan, kunnen dan nog meer druk leggen op de al schaarse middelen. Met andere woorden, een investering is in de eerste plaats geslaagd als de **partnerinstelling in het Zuiden** de waarde inziet van zo'n partnerschap (*kennisuitwisseling, internationale erkenning, netwerken, etc.*) en hierbij ook de agenda van de samenwerking duidelijk kan mee bepalen.

Zeer belangrijk tevens is dat Noord-Zuid partnerschappen **wederzijdse verantwoording** inhoudt, waarbij beide instanties zich kunnen verplichten om de **impact van het proces** te meten op lange termijn (i.p.v. tastbare korte termijnresultaten); een belangrijk proces om niet teleurgesteld te worden in eventuele korte termijn asymmetrie of falen (deze impact meten via een privé-organisatie is praktisch zeer moeilijk haalbaar door de hyperfocus op positieve kortetermijndoelstellingen). Daarnaast kunnen beide partners als zendende instanties meer

nauwlettend toekijken op de **deontologie** van stageplekken.

Het is hier tevens belangrijk te erkennen dat een duurzame relatie met een instantie in het Zuiden vaak berust op individuele relaties binnen die instellingen, en deze '**interpersonal connections**' zijn de voedingsbodem voor een duurzame relatie en moeten onderhouden worden. We begrijpen volkomen dat dit veel tijd en middelen inhoudt, maar het belang mag hiervan niet onderschat worden, en indien veel te veel stageplekken op **afstand** worden georganiseerd zonder evaluaties van beide partijen, moeten we zelf de vraag stellen of we dan wel zoveel studenten naar het Zuiden hoeven te sturen zonder bereid te zijn duurzame partnerschappen op te bouwen? Enkel contact via e-mail is niet voldoende. Op bezoek gaan is noodzakelijk of, misschien is het zelfs beter om verantwoordelijken van de stageplaatsen uit te nodigen naar onze instelling. Zo leren zij ook ons beter kennen, alsook onze manier van werken.

Als laatste punt moeten we in eigen boezem durven kijken en eerlijk durven stellen dat deze partnerschappen al te vaak slechts in één richting gaan: zelden ontvangen wij **Zuid-studenten** hier voor een **stageplek**. Willen we werk maken van **reciprociteit**, dan kan er bijvoorbeeld overwogen worden of we geen zaken zoals de ITP's beter zouden moeten linken aan onze vraag naar stageplaatsen. Het beleid van de instelling voor het hoger onderwijs moet meer een coherent geheel uitmaken van de uitgaande en de inkomende mobiliteit en een netwerk uitbouwen met haar partners.

Bij het uitsturen van Noord-studenten zelf moet er zorg gedragen worden dat dit géén grote **middelen** en **tijd** wegtrekt van **lokale studenten**. Dat zou immers het idee van duurzame ontwikkeling en culturele uitwisseling helemaal ondermijnen. Een evidentie op zich, maar er zijn toch een aantal plekken waar dit fenomeen zeer perverse proporties heeft aangenomen (bepaalde sectoren en plaatsen in Suriname), en lokale stagiairs nog amper een goede stageplek vinden.

Ontwikkelingsrelevantie

Dit onderdeel vereist de meeste aandacht, waarbij een stevige dosis durf en zelfreflectie ons in staat moet stellen om vragen te beantwoorden, te beginnen bij deze eerste moeilijke vraag:

“In de zeer complexe wereld van ontwikkelingssamenwerking met vaak moeilijk haalbare positieve impact, zijn we als onderwijsinstelling, samen met de beurs- instanties niet overmoedig door korte stages in het Zuiden te koppelen aan de doelstelling van ontwikkelingsrelevantie?”

Maar wanneer kunnen we spreken van ‘ontwikkelingsrelevantie’? De tabel hieronder geeft een kort overzicht, waar we ontwikkelingsrelevantie breder zien dan enkel de impact op het verbeteren van ‘levensomstandigheden’ in het Zuiden.

ZUIDSTAGE	Student	Onderwijsinstelling	Stageplaats in het Zuiden	Globale Samenleving
RELEVANT	▪ Praktijk leren: ▪ Vakgebonden competenties ▪ Taal ▪ Persoonlijke groei	▪ Uitbesteden van een onderwysonderdeel dat de instelling zelf niet kan verzorgen ▪ Verbeteren van theorie en oefeningen ▪ Contact met werkveld	▪ Extra werkkraft ▪ Contact met opleidingswereld	
ONTWIKKELINGSRELEVANT	▪ Wereldburgerschap s-competenties	▪ Waarden gebonden doelstellingen m.b.t. ▪ Maatschappelijke verantwoordelijkheid ▪ Versterken van netwerk	▪ Inbreng van kennis ▪ Versterken van netwerk	▪ Verbeteren van deelaspecten van de globale uitdagingen (SGDs)

Wat het Zuidaspect betreft, moeten we stellen dat nogal wat stages die plaats vinden in complexe kwetsbare samenlevingen, niet bij dragen aan de verbetering van de situatie. Niet enkel heeft de student vaak niet de toegepaste **opleidingsachtergrond** (een vaak niet voltooid, bachelor niveau), het ontbreekt hem/haar vooral aan de juiste **ingesteldheid** rond omgang met extreme **armoede**, met hoge interne **ongelijkheid** en **machtsrelaties**. De complexiteit in de lokale werksituatie die vaak kampen met grote sociale problemen is hen vreemd.

Opnieuw, los van hoe de bovenstaande vraag beantwoord wordt, is het belangrijk volgende zaken genuanceerd te bekijken om zo de ontwikkelingsrelevantie van alle type stages indien mogelijk te verhogen:

Opleidingsrelevantie

De stage moet tout court **opleidingsrelevant** zijn, waarbij het aan dezelfde **kenmerken**, en **vereisten** voor de stagiair voldoet als een stage in het **Noorden**. Daarvoor kunnen we gewoon naar de nota's verwijzen die de opleidingen van het hoger onderwijs hierrond hebben opgesteld. In een ideale wereld (maar zie paragraaf boven rond duurzame institutionele partnerschappen en de complexiteit daarvan), is een stageplek in het Zuiden een win/win voor alle betrokken partijen, waarbij (1) de opleiding een deel van haar taken uitbesteedt, (2) de student bijleert (vooral in praktijk zet van wat hij/zij in theorie geleerd heeft); (3) alsook de stageplaatsgever een gratis werkkraft bij heeft en een deel van het werk onder begeleiding kan laten uitvoeren. Indien de bovenstaande (niet te onderschatten) vereisten voldaan zijn, maak dit een stage al relevant voor betrokken partijen.

Zinvolle ontwikkelingssamenwerking?

Maar we willen meer, we willen namelijk ook dat een stage in het Zuiden **ontwikkelingsrelevant** is: de eenvoudige analyse van hierboven rond opleidingsrelevantie komt in veel gevallen in een ander daglicht te staan als we studenten stage laten lopen in het Zuiden, of zogenaamde '**ontwikkelingslanden**'. Meerdere factoren hebben hier mee te maken:

- We denken dat we de partner in het Zuiden iets te **bieden** hebben. We zijn niet zozeer vragende partij (voor een zinvolle stage van onze studenten waarbij zij leren), maar **aanbieder** van onze *know how* en **competenties** via de stagiair. Op deze wijze willen we een bijdrage leveren aan ontwikkelingssamenwerking.
- Het wordt ook in dat licht (gedeeltelijk) **gefinancierd**. De ongeveer 500.000 Euro die de Vlaamse instellingen voor het hoger onderwijs elk jaar via de reisbeurzen van Global Minds kunnen toekennen aan de stagiairs, wordt gevorderd uit het budget van de Belgische ontwikkelingssamenwerking (DGD).
- We zijn niet alleen. Ook andere Westerse landen sturen stagiairs naar het Zuiden in het kader van ontwikkelingssamenwerking.

Er moet dus iets voor te zeggen zijn. Bovendien is dit ook de verwachting van de partner-instelling, toch?

- Deze ingesteldheid moet nochtans genuanceerd worden: het zou namelijk kunnen dat ons aanbod een **vraag induceert**, waarbij het mogelijk is dat men liever een bijscholing/stageplaats voor eigen studenten wenst, en dat de Noord-stagiair niet de verhoopte meerwaarde brengt. Er ontstaat een paradox, waarbij onze studenten toch altijd welkom blijven, want je weet maar nooit wat de toekomst brengt! Een gegeven paard kijk je niet in de bek: indien de stagiair niet nuttig is, komt er toch steeds een positief antwoord vanuit het Zuiden op ons aanbod, want er bestaat immers altijd de kans op een toekomstige duurzame samenwerking! Bovendien gaat het soms verder, waarbij ze kritisch kijken naar hun eigen rol en beseffen dat zij kunnen bijdragen aan het sussen van ons geweten.
- Daarnaast moeten we het fenomeen van de historisch gegroeide 'meester-slaaf relatie' niet onderschatten².

We zijn binnen UCOS & USOS – met enigszins een zekere terughoudendheid – overtuigd dat een Zuid-stage ontwikkelingsrelevant kan zijn, door een actuele visie op ontwikkeling en ontwikkelingssamenwerking.

Ownership & empowerment

Gezien de historische asymmetrische machtsrelatie tussen het Noorden en het Zuiden, en in lijn met de Declaratie van Parijs van 2005, is het in de eerste plaats essentieel om de partner in het Zuiden voldoende '**ownership**' te geven over de agenda en het bepalen daarvan. Daarbij zijn zij³ de baas (**empowerment**⁴) over hun eigen (**ownership**) ontwikkeling. Het versterken van het geloof in eigen kunnen en het omzetten in daden houdt capaciteitsversterking en kennisversterking in, en niet het blindelings importeren van onze kennismodellen. Dit vereist uiteraard een diepe analyse van sociale problemen en de noden die daaraan gekoppeld zijn, alsook een gedeeltelijke consensus (vaak moeilijk) over de verschillende oplossingen (en dus géén oplossingen vanuit het Noorden gedefinieerd). Indien in delen van de geformuleerde

² De slaaf op zijn beurt houdt de relatie met zijn meester in stand omdat hij er van overtuigd is dat dit de natuurlijke orde is (cfr. de bevrijdingspedagogie van P. Freire).

³ Maar ook niet naïef zijn om als homogene groep te benaderen, zonder interne belangen en machtsrelaties.

⁴ Versterken van het geloof in het eigen kunnen en het omzetten in daden.

oplossingen plaats is voor vrijwilligers/stagiairs uit het Noorden, dan staan we al een hele stap vooruit.

Communicatie met het Zuiden

Hier is de boodschap dat we kritisch moeten zijn en beseffen dat bepaalde zaken een **verborgen agenda** hebben, waarbij we opnieuw de machtsverhouding tussen Noord en Zuid moeten erkennen. Het niet kennen of erkennen van **wederzijdse verwachtingen** leidt dan vaak tot teleurstellingen. In lijn met wat bovenaan al vermeld werd, zijn onze verwachtingen en **ambities** van het Vlaams Onderwijs niet niks, en buiten de leerdoelen halen van de opleiding, namelijk studenten een andere leercontext aanbieden, en van studenten wereldburger maken, verwachten we ook mensen te helpen, en zoeken we daarbij graag de dramatiek van armoede op. Als deze verwachtingen niet in gelost worden, zijn we snel **teleurgesteld**. Het **expliciet** maken van onze **verwachtingen** aan de Zuid-partner vergemakkelijkt onze communicatie, alsook het temperen van een aantal overmoedige ambities.

Daarnaast moet ook erkend worden dat stageplaats-aanbieders eveneens hun verwachtingen hebben, nadat zij de vraag van ons gekregen hebben. Zij verwachten bijvoorbeeld ondersteuning aan hun instellingen/bedrijf, kennis-input en/of uitwisseling naar het noorden, en in sommige gevallen fondswerving (wees a.u.b. voorzichtig met **beloftes** die niet ingelost kunnen worden). De kwetsbaarheid van gemeenschappen in het Zuiden maakt dat hun verwachtingen soms zeer **minimaal** uitgedrukt worden richting het Noorden. Bovendien zullen er zelden **negatieve ervaringen** met onze stagiairs gemeld worden. Hiernaast is het ook belangrijk sensitief te zijn voor boodschappen die men indirect uitstuurt en die misschien meer te maken hebben met het niet lijden van **gezichtsverlies** dan de 'waarheid' over te brengen.

Al het bovenstaande wilt niet zeggen dat er géén plaats is voor idealen, maar het vergt zoals reeds aangegeven, inspanning om de juiste plaats en mensen te vinden (context analyse – lokale noden – duurzame relaties). Het moet erkend worden dat men al een heel eind komt met **goed begrepen wederzijds eigenbelang**, zonder afbreuk te doen aan het bestaan en belangrijkheid van gedeelde belangen!

Gedeelde belangen

Het is geen Wij-voor-Zij-verhaal maar een **Ons**-verhaal. Wij hebben er evenveel belang bij dat het beter gaat met de wereld. Migratie, grenzen aan de groei, demografische uitdagingen, duurzame ontwikkeling, klimaatproblematiek, toenemende kloof tussen arm en rijk, etc. hebben ook repercussies op onze eigen toekomst. Dit geeft naast de ethische altruïstische dimensie een dimensie van **eigenbelang** die een opportuniteit is om anders naar ontwikkelingssamenwerking te kijken. Samen zijn we verantwoordelijk voor onze toekomst, en ons **lot** is in grote mate verstrengd, waarbij we enkel samen uit de complexe problemen zullen geraken. Dit is een opportuniteit om komaf te maken met paternalisme en werk te maken van **reciprociteit** in de relatie.

Wereldburgerschap competenties

De competenties die het best aansluiten bij bovenstaande visie op ontwikkeling en ontwikkelingssamenwerking zijn de **wereldburgerschapscompetenties**. Dit brengt ons bij een belangrijke rol van het hoger onderwijs in het kader van internationalisering. Het is keer op keer belangrijk om na te gaan of de juiste setting wordt gecreëerd om wereldburgerschap competenties te behalen. We kunnen hierbij de vraag stellen of een stage via een commerciële organisatie wel de verantwoordelijkheid van de stagiair naar globale uitdagingen versterkt.

Bestemming en periode

Met inachtneming van de mogelijkheden binnen het academiejaar en de specifieke opleiding is het belangrijk dat de stagiair gedurende **geruime** tijd woont en werkt in het gastland. Te vaak worden '*fly in – fly out*' stages gezien als ontwikkelingsrelevant, waarbij de stagiair maar **6 weken** blijft, een periode die vaak te kort is om de complexe context en functie te begrijpen en zich aan te passen.

Paradoxaal genoeg is er ook in het domein van ontwikkelingssamenwerking voor bepaalde bestemmingen een overaanbod van goed bedoelde verzoeken tot samenwerking, zeker als het aankomt op commerciële organisaties, waarbij het spel van vraag en aanbod voor een stageplaats plaatsvindt op een vrije markt met internationale concurrentie: **Populaire** bestemmingen worden keer op keer gekozen – in functie van **veiligheid, taal, aantal expats,**

etc. – waar de ontwikkelingsnood in vraag gesteld kan worden, omdat het aantal stagiairs niet evenredig is met de lokale nood. Je krijgt dan plekken waar er **meer vrijwilligers** aanwezig zijn dan zorgbehoevenden. Het is belangrijk om te proberen uitzoeken of het project is afgestemd op een grotere strategie en niet bestaat enkel ‘omwille van de vrijwilliger’. Daarnaast worden via commerciële organisaties vaak **populaire werkdomeinen** overspoeld (weeshuizen, kinderopvang, leerkrachten Engels, verplegers, etc.). Hierbij bestaat trouwens de kans dat de stagiair **ontwikkelingsrelevant** werk doet, maar daarom niet **automatisch opleidingsrelevant** is.

Onderzoek

Met betrekking tot (thesis) **onderzoek** voeren in het **Zuiden**, stellen we vaak vast dat dit op het einde van de rit tot weinig **kennisoverdracht** tussen Noord en Zuid heeft geleid. De onderzoeksvragen worden vaak al in het Noorden **geformuleerd** en de onderzoeksresultaten zijn niet geschreven in de taal van de lokale bevolking, noch wordt er actief ingezet om de onderzoeksresultaten te dissemineren waar ze het meest relevant zouden zijn.

Werken met kinderen

We verwijzen hier graag naar de richtlijn van UNICEF (zie appendix II) waarbij het sterk **afgeraden** wordt om tijdens een korte periode rechtstreeks met kinderen te werken, zeker als het gaat over weeshuizen.

Rol dienst internationalisering

Voor het vertrek

Opnieuw gelden deze aanbevelingen voor alle type stages, maar er moet zeker opgelet worden wanneer er sprake is van een commerciële organisatie. De rol van de dienst internationalisering, namelijk toezien op een zinvolle stage, kan hierbij niet onderschat worden. Via het **Staatsblad** of via de **Kamer van Koophandel** kan nagekeken worden of de uitzendorganisatie een **for profit** organisatie is of niet. De website van **Volunteer Correct** kan ook geraadpleegd worden om de transparantie van de uitzendorganisatie na te kijken. Via **forums** op het web en algemene zoekacties kunnen eveneens **ervaringen van derden**

gevonden worden om een precies idee te hebben waar het over gaat.

De dienst internationalisering speelt een belangrijke rol om de **motivatie** van de student te achterhalen en deze in goede banen te leiden door een **intakegesprek**. Heeft de student **intrinsieke interesse** voor het Zuiden en de problematiek ter plekke? Is de student op zoek naar **dramatiek** (*looking for the real thing*)? Ziet de student bijvoorbeeld vrijwilligerswerk als een toeristische attractie? Wat zijn de **verwachtingen** van de student ter plekke? Is de student goed voorbereid op een mogelijke **teleurstelling**? Is de student het eens met de **doelstellingen** van de organisatie waarmee hij/zij reist? Is de uitzendorganisatie streng in de **selectieprocedure** van de student? Zou de student zichzelf **vertrouwen** met het werk in zijn/haar **thuisland**? Tot hoeverre is de **interventie** van de student noodzakelijk? Kan een lokaal persoon de job niet beter doen? Welke competenties kan de student aanbieden? Worden de juiste **kwalificaties** gevraagd, of wordt iedereen zomaar geaccepteerd? Is er een taalbeleid zodat de student op tijd de vreemde taal kan bijspijkeren? Wordt de **kennis-inbreng** van de toekomstige stagiair gewaardeerd en krijgt het een plaats door het samen zoeken naar oplossingen? Kiest de student een uitzendorganisatie uit voornamelijk **veiligheidsoverwegingen**, en worden zo steeds overbevraagde plekken aangesproken? Wijs studenten op de mogelijke valkuilen van dure prijskaartjes en mooie beloftes en beid alternatieven en **goede voorbeelden** van stages aan (deel eventueel dit document met hen). Zelfs als de student in kwestie géén beurs aanvraagt, verplicht hen alsnog een **voorbereidingsdag** 'Naar het Zuiden' alsnog te volgen. Geef het inzicht mee dat toekomstige werknemers vermoedelijk iemand kiezen die zich duurzaam engageert i.p.v. iemand die voor een éénmalige hapklare brok gaat.

Tijdens het verblijf

Op afgesproken momenten verplichten de stagiaire **feedback** te geven over de stage, zodat er tijdig ingegrepen kan worden.

Bij de terugkeer

Verplicht de student **verslag** uit te brengen, zodat slechte stageplekken gesignaleerd kunnen worden. Deze stageplekken kunnen dan **verspreid** worden naar andere instellingen. Eveneens wordt verplichte deelname aan een **debriefing** moment ten zeerste aangeraden, zodat eventuele negatieve ervaringen en stereotypen genuanceerd kunnen worden door een gezamenlijke reflectie. Hierbij is het ook belangrijk dat **docenten begeleid** worden in het

evalueren van een stageplek. Over het algemeen is het nuttig om het thema van voluntourism bespreekbaar te maken bij de besturen van universiteiten en hogescholen en met een algemeen beleid naar voor te komen.

Durven springen

De uitgebreide en vaak strenge aanbevelingen hier hoeven niet te ontmoedigen. We moeten erkennen dat dit een proces is van lange termijn waarbij directe resultaten vaak moeilijk tastbaar zijn. Daarnaast is het ook onmogelijk en onrealistisch om alles te voorzien in een nieuwe ongekennde context. Laten we samen ons best doen voor om aantal aanbevelingen op te volgen, duurzame onderwijspartnerschappen te bevorderen, en op het einde van de dag durven springen om nieuwe engagementen aan te gaan.

9. Wegwijzer voor een zinvolle stage:

draftversie

	Eerder Ja	Eerder Neen
Institutionele samenwerking		
Heeft de noord onderwijsinstelling een partnerschap met een stage-instantie in het Zuiden?		
Wordt er een lange termijnvisie gehanteerd tussen de Noord-Zuid partnerschappen?		
Is er voldoende begrip voor de asymmetrische machtsverhouding tussen de instellingen?		
Wordt de agenda bepaald door de Zuid partner? Is er met name voldoende 'Ownership'?		
Heeft de partnerinstelling in het Zuiden baat bij het ontvangen van stagiairs en is hier voldoende rond gecommuniceerd?		
Houdt het partnerschap wederzijdse verantwoording in, waarbij de impact (proces) van de mobiliteit gemeten wordt?		
Is er een deontologische code aanwezig voor de stagiairs op de stageplek?		
Wordt er voldoende aandacht geschonken aan interpersoonlijke relaties en bezoeken tussen de instellingen?		
Worden Zuid-partners uitgenodigd op bezoek in het Noorden?		
Is de uitwisseling tussen instellingen evenredig? Worden Zuid studenten een stageplek aangeboden in het Noorden?		
INDIEN OP VEEL VAN DEZE VRAGEN "JA" WORDT GEANTWOORD, IS HET TEN ZEERSTE AANGERADEN OM DE SAMENWERKING VERDER TE ZETTEN EN GEEN PRIVE-ORGANISATIE TE OVERWEGEN. DE VRAGENLIJST HIERONDER BLIJFT RELVANT VOOR ALLE TYPE STAGES:		

Ontwikkelingsrelevantie		
Is ontwikkelingsrelevantie tout court noodzakelijk binnen deze stage?		
Is de stage opleidingsrelevant?		
Worden dezelfde vereisten gesteld als voor een stageplek in het Noorden?		
Heeft de aanbieder van de stage voldoende zeggenschap over de stageplekken en de rol van komende stagiairs?		
Is er voldoende aandacht voor wederzijdse verwachtingen, goed begrepen eigenbelang en eventuele verborgen agenda's?		
Heeft de stageplek voldoende aandacht voor het behalen van de wereldburgerschapscompetenties?		
Gaat de student langer dan een periode dan 6 weken naar het Zuiden?		
Heeft de keuze van de stageplek voldoende sensitiviteit voor overbevraagde populaire bestemmingen, alsook werkdomeinen?		
Betreft het een stageplek waar een goede balans bestaat tussen het aantal zorgbehoevend en vrijwilligers?		
Wordt er rechtstreeks werk met (kwetsbare) kinderen vermeden?		
Indien de student onderzoek doet, is de onderzoeksvraag in het Zuiden geformuleerd?		
Wordt er voldoende aandacht geschonken aan de disseminatie van de onderzoeksresultaten naar de lokale gemeenschappen?		
Wordt de thesis vertaald naar de lokale taal?		
Draagt deze stage bij tot het opbouwen van langdurige partnerschappen tussen noord en zuid onderwijsinstellingen?		

Vragen omtrent uitzendorganisaties:		
Is er via de Kamer van Koophandel onderzocht of de uitzendorganisatie <i>for profit</i> is of niet?		
Scoort de uitzendorganisatie goed op de transparantie index van <i>Volunteer Correct?</i>		
Werd voldoende aandacht geschonken om ervaringen van voorgangers te achterhalen en hun feedback te vragen?		
Heeft de student een intakegesprek gedaan met de dienst internationalisering?		
Zijn de verwachtingen van de student realistisch en berusten die niet op het idee van paternalistische hulp?		
Is de student goed voorbereid om teleurstellingen te kaderen en hiermee om te gaan?		
Zijn de student en de dienst internationalisering het eens met de visie en doelstellingen van de uitzendorganisatie?		
Is de uitzendorganisatie streng in de selectieprocedure van de student? Wordt er gevraagd naar specifieke competenties voor de stageplek in kwestie? Komt taalvaardigheid aan bod?		
Zou de student zichzelf vertrouwen met het uitvoeren van hetzelfde werk in België en heeft hij daarvoor de nodige kwalificaties?		
Kiest de student niet enkel voor een uitzendorganisatie uit veiligheidsoverwegingen?		
Kan de student via institutionele samenwerkingen niet een gelijkaardige type stage doen in het Zuiden?		
Is een menswaardig en langdurig contact met de lokale bevolking mogelijk via de uitzendorganisatie?		
Vertrekt de student met collega's naar dezelfde stageplek om zo intervisie en reflectie te bevorderen?		
Heeft de student een voorbereidingstraject gevolgd met voldoende aandacht rond interculturele communicatie en omgang met armoede, ongelijkheid en eigen rol in		

het Zuiden?		
Is de student verplicht om op regelmatige tijdstippen feedback te geven over de stageplek?		
Brengt de student verslag uit over de stageplek en wordt deze informatie gebruikt om anderen instellingen hoger onderwijs te waarschuwen?		
INDIEN OP VEEL VAN DEZE VRAGEN "NEEN" WORDT GEANTWOORD, IS HET STERK AF TE RADEN DE STUDENT UIT TE STUREN VIA DE UITZENDORGANISATIE.		

10. Bibliografie

4Exchange (2017), *Internships in South Africa*, geraadpleegd maart 2017 via

<http://www.4exchange.nl/>

Better Care Network (2016), *Orphanage Volunteering: why say no*, geraadpleegd januari 2017 via

http://www.bettercarenetwork.nl/content/17382/download/clnt/72114_BVBC_Infographic_Why_to_Say_No_Finalrev.pdf

Child Safe (2016), *Children are not a tourist Attraction*, geraadpleegd december 2016 via

<https://www.thinkchildsafe.org/thinkbeforevisiting/>

De Groene Amsterdammer (2017), *Goed doen in Afrika*, geraadpleegd januari 2017 via

<https://www.groene.nl/artikel/goed-doen-in-afrika>

DeRedactie (2013), *Liefdadigheidstourisme – Willy Legendre*, geraadpleegd februari 2017 via

<http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/opinieblog/opinie/1.1692510>

De Standaard (2017), *Vrijwilligerswerk in de lift*, geraadpleegd maart 2017 via

http://www.standaard.be/cnt/dmf20170131_02704781

Dwars (2015), *Voluntourism: Win-win situatie?*, geraadpleegd december 2016 via

https://dwars.be/nl/artikel/voluntourism?language_content_entity=und

Go Tanzania (2014), *Wie wordt er beter van vrijwilligerswerk in het buitenland?*, geraadpleegd

april 2017 via <http://www.gotanzania.org/losse-paginas/wie-wordt-er-beter-van-vrijwilligerswerk-in-het-buitenland-/>

International Ecotourism Society (2011), *The International Voluntourism Guidelines for*

commercial Tour Operators, geraadpleegd maart 2017 via <http://www.icrtourism.org/wp-content/uploads/2012/09/TIES-Voluntourism-Guidelines.pdf>

JINT (2008), *De Grote Trek 2 – uitwisseling over jongerenmobiliteit naar het Zuiden*, Platform Kleurrijk Vlaanderen

L. De Waal & S. Posthumus (2016), *Doing Good: a documentary on voluntourism*, geraadpleegd april 2017 via <http://hashtagdoinggood.com/>

Lichtpunt 2015, *KRO Brandpunt about orphanage tourism*, geraadpleegd maart 2017 via <https://vimeo.com/97547192>

McCall, D., & Iltis, A. S. (2014), *Health care voluntourism: addressing ethical concerns of undergraduate student participation in global health volunteer work*, In HEC forum (Vol. 26, No. 4, pp. 285–297), Springer Nederland

McGehee, N. G., & Santos, C. A. (2005), *Social change, discourse and volunteer tourism*, Annals of tourism research, 32(3), 760–779.

McGloin, C., & Georgeou, N. (2016), *'Looks good on your CV': The sociology of voluntourism recruitment in higher education*, Journal of Sociology, 52(2), 403–417.

MO Magazine (2014), *Dossier Voluntourism*, geraadpleegd januari 2017 via <http://www.mo.be/dossiers/voluntourism>

Onderwijs Vlaanderen, (2016), *Recordaantal Vlaamse studenten op Erasmus, internationale studentenmobiliteit blijft populair*, geraadpleegd februari 2017 via <http://onderwijs.vlaanderen.be/nl/recordaantal-vlaamse-studenten-op-erasmus-internationale-studentenmobiliteit-blijft-populair>

One Word (2017), *Na RamBam: tips voor vrijwilligerswerk dat wel zin vol is*, geraadpleegd april 2017 via <https://www.oneworld.nl/werelddoeners/na-rambam-tips-voor-vrijwilligerswerk-dat-wel-zinvol>

Onstage Latijns Amerika (2017), *Vacatures Stages*, geraadpleegd maart 2017 via <http://onstagelatijnsamerika.com/stages>

Pannecouke Y. (2014), *Volunteer Tourism: Een balans tussen intenties en daadwerkelijke bijdragen aan ontwikkeling? Case studies bij TCDF en Greenway in Thailand*, master thesis Conflict & Development, promotor Karen Bucher

Projects Abroad (2016), *Global Impact Report 2016*, geraadpleegd april 2017 via <http://docs.projects-abroad.nl/nl/over-ons/onze-impact/global-impact-report-2016.pdf>

Projects Abroad B (2016), *Medical Management Plan 2016-2017*, geraadpleegd maart 2016 via <http://docs.projects-abroad.nl/nl/over-ons/onze-impact/global-impact-report-2016.pdf>

Rambam (2016), *Voluntourism*, geraadpleegd april 2017 via <https://vimeo.com/97547192>

Smith, V. L., & Font, X. (2014), *Volunteer tourism, greenwashing and understanding responsible marketing using market signalling theory*, Journal of Sustainable Tourism, 22(6), 942-963

StampMedia (2015), *Knuffelweeshuizen in Cambodja - Hoe zinvol is vrijwilligerswerk*, geraadpleegd December 2016 via <http://www.stampmedia.be/2015/01/knuffelweeshuizen-in-cambodja-hoe-zinvol-is-vrijwilligerswerk/>

VLIR-UOS (2017), *Countries overview*, geraadpleegd april 2017 via <http://www.vliruos.be/en/countries/overview>

Veto (2017), *Ga je voor fotos met gekleurde kindjes op je facebookprofiel*, geraadpleegd in mei 2017 via <http://www.veto.be/artikel/ga-je-voor-fotos-met-gekleurde-kindjes-op-je-facebookprofiel>

Volunteer Correct A (2017), *Transparency en accountability in international vrijwilligerswerk*, geraadpleegd februari 2017 via <http://volunteercorrect.org/nl/volunteer-correct-transparantie-index/>

Volunteer Correct B (2016), *Prijsverschillen vrijwilligerswerk vallen mee. Maar er is één*

bijzondere uitzondering, geraadpleegd December 2016 via
<http://volunteerconnect.org/nl/prijsverschillen/>

Voluntourisme (2017), *Voluntourism Resources*, geraadpleegd februari 2017 via
<http://www.voluntourism.org/resources.html>

VTM (2014), *Telefacts: undercover – de duistere kant van liefdadigheidsorganisaties*,
geraadpleegd januari 2017 via <https://vtm.be/telefacts/undercover-de-duistere-kant-van-de-liefdadigheidsbusiness>

UNESCO (2015), *Global Citizenship Education. Topics and learning objectives*”, pp. 14–15

Wereldwijzer (2011), *Iemand ervaring met Khaya Vrijwilliger, en het Lion Breeding Project in Zuid-Afrika?*, geraadpleegd maart 2017 via
<https://www.wereldwijzer.nl/showthread.php?t=108955>

WEP (2016), *Onze Projecten*, geraadpleegd januari 2017 via <https://www.wep.be/nl/onze-projecten>

11. Appendix I: Reacties Universiteiten en Hogescholen

KU Leuven

Naar aanleiding van dit seminarie stelde KULEuven aan 320 Leuvense reisbeursstudenten de vraag of zij gebruik maakten van een vorm van "voluntourism" en (indien ja) of dit positief of negatief ervaren werd. Dit is het resultaat (*Mailcontact Marijke Nicolai*):

ORGANISATIE	BEDRAG	BESTEMMING	DUUR	ERVARING
HET ANDERE REIZEN	€ 700	Honduras	7 weken	Positieve ervaring. Student zou het zeker aanraden.
HET ANDERE REIZEN	€ 3000	Peru	5 maanden	Aan te raden indien nog niet alleen naar buitenland gereisd. Positieve ervaring, maar stage viel tegen.
VRIJWILLIGER WERELDWIJD	€ 350 € 75/week	Suriname	NA	Geen aanrader. Te weinig kwaliteit voor wat je betaalde.
VRIJWILLIGER WERELDWIJD	€ 800– 900	Ghana	4 weken	Weinig van dit geld gaat naar organisatie ter plaatse. Beloven veel, realiseren weinig.
4EXCHANGE (NEDERLANDS STAGEBEMIDDELINGSBUREAU)	€ 450	Zuid-Afrika	6 maanden	Geen aanrader. Te duur voor wat het is, maar wel 24/7 bereikbaar. Rekenen te veel aan en geven te weinig terug. Wel vriendelijke en behulpzame mensen.
IMPROVEMENT STARTS HERE (ISH) EN VOLUNTEER SOCIETY NEPAL (VSN)	€ 860	Nepal	4 weken	Positieve ervaring. Zeker aanrader.
BE MORE	€ 2500	Zuid-Afrika	3 maanden	Heel beperkte begeleiding/ondersteuning tijdens stage. Stage was succes, maar nooit meer via Be More. Slechts fractie van bedrag ging naar project zelf; merendeel bleef in Nederland hangen.
IVHQ	\$ 769 (€ 684)	Zambia	3 weken	Toffe ervaring, maar activiteit ter plaatse compleet nutteloos. Niet voor herhaling vatbaar. Verblijfskost was zeer hoog voor wat je kreeg.

Odisee Hogeschool

Vanuit Odisee hogeschool kregen we de reactie dat er net die week nog twee studenten naar een Cheetah Centre in Zuid-Afrika waren getrokken, maar al na een paar dagen het vliegtuig terugnamen omdat ze zich niet konden verzoenen met de werkomstandigheden. De hogeschool had eerder ook al dergelijke ervaringen met stagestudenten in Nepalese weeshuizen.

Mailcontact An De Moor

Luca School of Arts

En ook uit onverwachte hoek kwamen de verhalen binnen LUCA School Of Arts verwees naar een student die een muzikaal project in Sri Lanka had gevonden met een aantrekkelijke website, maar waar het contact meteen stopte wanneer bleek dat de student niet zou betalen voor het project.

En voor de samenwerking met een school in India passeerden studenten eerst langs een bemiddelingsorganisatie. Maar wanneer dit geen zinvolle investering bleek te zijn, werd besloten om de contacten met de school rechtstreeks verder te zetten.

Mailcontact Rita De Plancke

Hogeschool Gent

Hogeschool Gent verwijst naar ervaringen van studenten verpleegkunde die met de Nederlandse organisatie Work the World op stage gingen, en daar 3.000 euro voor neerlegden, exclusief vlucht en visum.

Mailcontact Dorien Steegmans.

AP Hogeschool

AP Hogeschool (ergotherapie) verwijst naar een leeuwenproject in Zimbabwe, waar een student 5.000\$ voor over had.

Mailcontact Inge Van Eupen.

Vanuit de opleiding Vroedkunde van AP Hogeschool kregen we een uitgebalanceerd antwoord die we hierbij integraal meegeven:

Binnen de opleiding vroedkunde vertrekken talrijke studenten in het laatste semester van hun

opleiding op buitenlandse stage die ong. 12–14 weken duurt. De Free-movers binnen deze groep kiezen vaak voor een ‘betalende stage’ met actoren als Projects Abroad of Work the world.

De reden om voor een Free Mover stage te kiezen als student zijn meestal:

Persoonlijke ontwikkeling

- Verdieping in andere culturen, talen enz. (ontwikkelen van cross-culturele competenties)
- Verruimen van zelfstandigheid op persoonlijk en professioneel vlak
- *Back to basics* gaan, terug naar de *corebusiness* van de vroedvrouw (minder medicalisering, denken en handelen met beperkte middelen, voortbouwen op eigen kennis en competenties...)
- Voldoende verloskundige prestaties (zoals vastgelegd in quota door de EU) kunnen stellen wegens talrijker voorkomen (zwangerschap en arbeid opvolgen, bevallingen uitvoeren en assisteren, inzicht krijgen in pathologie die meer voorkomt bij beperkte opvolging...).

Ondanks het avontuurlijke karakter van hun plannen, kiezen studenten soms voor de betalende formule omdat het voordelen oplevert:

- Administratieve afhandeling van visa, contacten met lokale ziekenhuizen, regelen van stages, regelen van verblijf in gastgezin of een *international studenthouse*, opvang aan de luchthaven, permanent aanspreekpunt ter plaatse, voorbereidende cursus voor vertrek rond cultuur, gewoontes en regio...De organisaties bieden als het ware ‘all-in formules’ voor avontuur en stage in één waardoor er een groot stuk tijdswinst is in de voorbereiding.
- De organisatie vraagt van de stage-studenten ook een stuk vrijwilligerswerk vb. mee uitvoeren van vaccinatiecampagne in de regio, animatie in weeshuis, Dit wordt door studenten aanzien als meerwaarde en enorm verrijkende ervaring.
- Ook voor ouders (sponsors van de vrijwilligers) voelt het vaak als veiliger aan dat hun kind mét dan wel zonder organisatie vertrekt. Ze zijn dan ook bereid om daar een flink bedrag voor neer te tellen.

Persoonlijke ervaringen als stagebegeleider op afstand van studenten vroedkunde:

POSITIEF

- Correcte afhandeling en goede regeling ter plaatse
- Studenten krijgen wel degelijk mentors (in ziekenhuizen) toegewezen
- Degelijke opvolging door de organisatie (= zoeken alternatief ziekenhuis) indien een stageplaats niet voldoet aan bepaalde eisen (vb. verloskundige prestaties zelfstandig mogen uitvoeren)
- Verloskundige prestaties meestal in ruim (over)aanbod

NEGATIEF

- Ook lokale actoren (ziekenhuizen) zien dit als een bron van inkomsten. Studenten betalen (semi-Westerse prijzen) voor de stages en een maximaal aantal studenten wordt aanvaard om de winst te maximaliseren. Dit leidt vaak tot een dramatisch overaanbod aan studenten op bepaalde bestemmingen en in bepaalde ziekenhuizen.
- Studenten ervaren dat ze vaak de diensten *up & running* houden. Vaak ligt een zorgmentaliteitsverschil of een verschil in visie op het leven hieraan aan de basis. Ook op verloskundig vlak voelen studenten zich vaker aan hun lot overgelaten of worden er lokaal protocollen gehanteerd, die ver afstaan van wat wij studenten willen bijbrengen. Wij raden dan ook vaak aan om per twee op stage te gaan zodat er onderlinge intervisie en reflectie mogelijk is.

Ervaring als opleiding/stage coördinator

POSITIEF

- Studenten verwerven inderdaad een groot aandeel cross-culturele competenties en maken een kenmerkende groei door op persoonlijk en professioneel gebied
- Bij problemen ter plaatse (diefstal, ziekte, visumproblemen, etc.) werd er meestal correct opgevolgd vanuit de organisatie
- Afhandeling van stages en opvolging ter plaatse verloopt correct: wel blijft elke student verplicht in wekelijks contact met stagebegeleider welke ook de competentiegroei opvolgt van de student en bijsturing geeft. Ook zijn de Free mover studenten na terugkeer verplicht om nog een stage in België in surplus te doen (om na te gaan of student in staat is zich opnieuw aan de Westerse setting en vereisten aan te passen).
- Gedeeltelijke oplossing voor het gebrek aan Vlaamse stageplaatsen

NEGATIEF

- Ook wij stellen ons vragen over het prijskaartje en over het winstbejag dat er ontstaat. Door de hoge bedragen die studenten betalen en de lage lonen die mensen (hulpverleners vb.) lokaal krijgen ontstaat er een soort vacuüm waar op termijn niemand beter van wordt.
- De evolutie waarbij er 10-tallen stagiaires in een klein perifeer ziekenhuis staan is niet bevorderlijk voor de leermomenten van de aanwezige studenten. Dit leidt meer recent tot een drastische daling in verloskundige prestaties op sommige bestemmingen. Bovendien is de begeleiding en *mentoring* ter plaatse op die momenten ver zoek.

Mailcontact Vanessa De Bock

12. Appendix II: Why to say no to orphanage volunteering

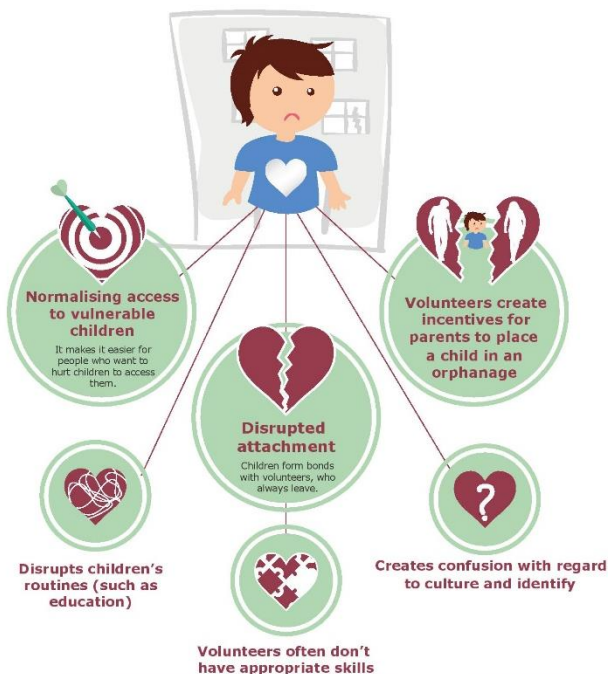
ORPHANAGE VOLUNTEERING Why to say no

Volunteering in orphanages has become a hugely popular way to **"give back"** when travelling abroad. However, many children's organisations are campaigning against this practice. **Why?**

1 The problem with volunteering

The majority of people who want to volunteer in an orphanage have very good intentions and the best interests of the children at heart. However, they may not realise that many residential care centres that allow volunteers direct contact with children put children at risk in the following ways:

Volunteer placements in orphanage contribute to the commodification of children. They are seen as something to be "experienced" by a visitor, and can be encouraged to act "poor" or perform for visitors to solicit donations.

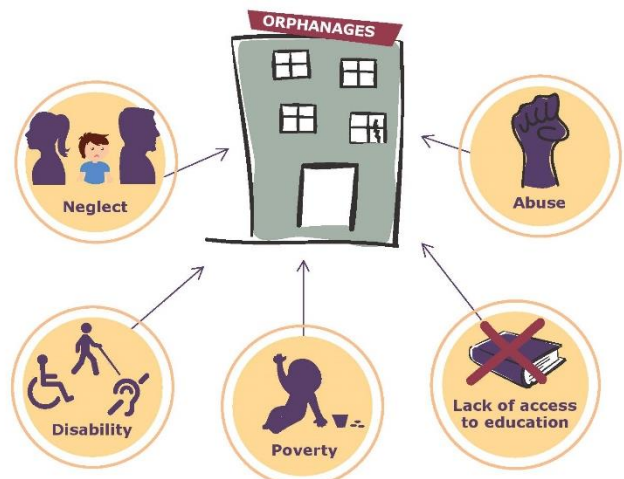
2 The orphanage myth

Many volunteers don't understand the real situation of children in orphanages.

Studies have shown that approximately 80% of children in orphanages worldwide have one or more living parent. The term "orphanage" is misleading, conjuring up images of children with no family to care for them.

There are many reasons why a child may be living in an orphanage.

Whatever the reason, all children in an orphanage have faced difficult experiences.

Orphanages should only ever be a temporary solution

4

60 years of research shows that growing up in an orphanage can have a negative impact on:

Children's health

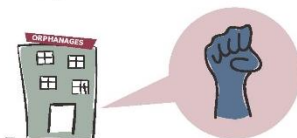

Development

Life chances

The risk of children suffering from violence, or physical or sexual abuse is much higher in orphanages than in any other type of care setting.

If a child needs to stay in an orphanage, this should be temporary, and as small-scale and family like as possible until a better alternative is found.

The Guidelines for the Alternative Care of Children, endorsed by the United Nations in 2009, state that governments should, wherever possible, promote family care, and prevent the separation of children from their parents.

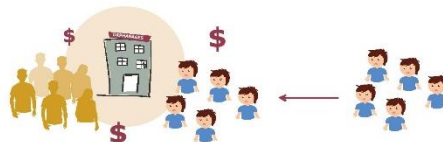
Volunteering is contributing to the growth of orphanages

3

The practice of international volunteering in orphanages in the developing world is becoming so common it is creating a demand for "orphans" and "orphanages"

An increase in the number of orphanages in a country indicates and increase in the separation of children and families. Volunteering in such settings supports this trend.

The more funding that goes into orphanages, the more appealing they become for struggling families, who become convinced that their children will have a better future in the centre than at home.

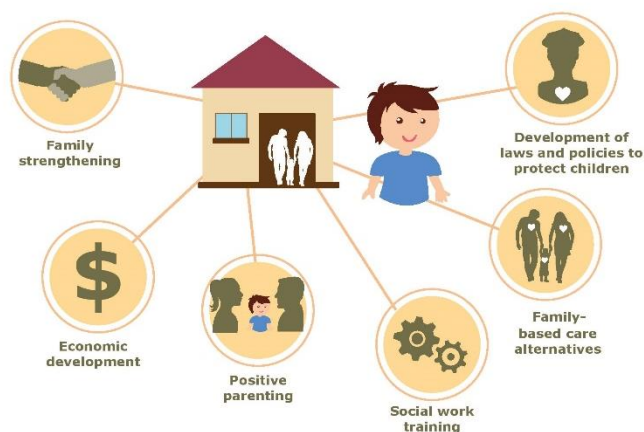
Child protection experts have expressed concern about the practice of international volunteering in orphanages in over 20 countries.

5

To help children, support their families and communities

There are millions of vulnerable children in the world at risk of disease, exploitation, abuse, neglect, and death. To support these children, please consider learning about, working with, or donating to programs supporting children in families and at-risk communities.

For resources on best practice for international volunteering with organisations working with children, visit:

- comhlamh.org
- globalsl.org
- learningservice.info
- orphanages.no
- thinkchildsafe.org

Support families, not orphanages

i For more information visit: bettervolunteeringbettercare.org

✉ Get in touch: volunteering@bettercarenetwork.org

Notities

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Organisatie van het seminarie

‘Voluntourism in het Vlaamse hoger onderwijs: effectief en verantwoord?’

en redactie van deze discussienota door:

Universitair Centrum voor
Ontwikkelingssamenwerking

Karel van Miert gebouw

Pleinlaan 5

1050 Brussel

T 02 614 81 65

contact@ucos.be

www.ucos.be

www.facebook.com/ucosfanpage

USOS

Universitaire Stichting voor Ontwikkelingssamenwerking
Universiteit Antwerpen